

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Spartakiáda z aktérské perspektivy

Hana Šimanová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

Spartakiáda z aktérské perspektivy

Hana Šimanová

Vedoucí práce:

PhDr. Tereza Zíková, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Děkuji tímto způsobem PhDr. Tereze Zíkové, Ph.D. za podnětné návrhy, odborné připomínky a pomoc při vypracování mé diplomové práce. Dále děkuji všem svým informátorkám a informátorům, bez jejichž výpovědí by tato práce nemohla vzniknout. Zvláštní poděkování patří také mé rodině za podporu během celého studia.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 POČÁTKY EVROPSKÝCH MASOVÝCH HNUTÍ	4
2.1 Německá gymnastika a vznik turnerských cvičení	5
2.2 Rozvoj hromadného sportu v Československu.....	7
2.2.1 Sokol.....	8
2.2.2 Orelské hnutí	10
2.2.3 Dělnické tělovýchovné jednoty	11
3 SJEDNOCENÍ TĚLESNÉ VÝCHOVY A VZNIK SPARTAKIÁDY12	
3.1 Původ názvu spartakiáda.....	13
3.2 Třicet let se spartakiádou.....	15
3.2.1 Období prvních třech celostátních spartakiád 1955–1965 .	17
3.2.2 Tělovýchovné slavnosti 1970	18
3.2.3 Období třech československých spartakiád 1975–1985	19
4 TEORETICKÁ VÝCHODISKA A METODOLOGIE	20
4.1 Teoretická opora	20
4.2 Metoda výzkumu	22
4.3 Účastníci výzkumu.....	25
5 SPARTAKIÁDA V OPTICE PŘÍMÝCH ÚČASTNÍKŮ	29
5.1 Cesta ke spartakiádě	29

5.2	Individuální přístup účastníků ke spartakiádě	30
5.3	Nacvičování na spartakiádu.....	32
5.3.1	Žáci a studenti	33
5.3.2	Vojáci	35
5.3.3	Dospělí.....	36
5.4	Atmosféra na strahovském stadionu.....	38
5.4.1	Doprava, ubytování, strava.....	40
5.4.2	Týdenní pobyt v Praze.....	43
5.5	Ať žije spartakiáda!.....	47
5.6	Bránou borců	49
5.7	Symbolika spartakiády	54
5.7.1	Cvičební oděvy	54
5.7.2	Význam a vnímání spartakiádních skladeb	57
5.7.3	Vzpomínání na spartakiádní stadion	63
6	ZÁVĚR	66
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	69
7.1	Literatura	69
7.2	Internetové zdroje	72
8	RESUMÉ	74
9	PŘÍLOHY.....	75

1 ÚVOD

Spartakiády, představující masovou sportovní akci, jedinečnou svého druhu, byly v Československu pořádány každých pět let v časovém rozmezí 1955 až 1985, vyjma roku 1970, kdy k uspořádání spartakiády nedošlo. Spartakiádní vystoupení se ideově pojila s oslavami výročí osvobození Československa sovětskou Rudou armádou, přičemž komunistický režim do těchto hromadných cvičení vkládal silný ideologický podtext. Pro mnohé účastníky se nacvičování na spartakiádu, stejně tak jako vystoupení na strahovském stadionu, stalo nezapomenutelným zážitkem na celý život.

Cílem práce je za pomoci kvalitativního výzkumu reflektovat spartakiádu prostřednictvím vyprávění přímých aktérů, kteří se zúčastnili spartakiádních nacvičování. To znamená za pomoci vzpomínek, prožitků a postojů těchto účastníků podat nejen ucelený obraz tohoto masového vystoupení v Československu, ale také interpretovat symboliku, kterou tato cvičení promlouvala ke svým divákům. Proto se inspirací pro daný výzkum stal biografický přístup, jehož subjekty jsou živí lidé a který klade pozornost na jejich vnímání a interpretování minulosti. Tento přístup vychází ze životních příběhů jedinců, kteří skrze své vzpomínky poskytují informace o zásadních etapách svých životů. Rovněž je v práci zaměřena pozornost na proměnu spartakiád v závislosti na období jejich konání, přičemž samotné výpovědi informátorů jsou propojeny a porovnány především s konceptem historika a antropologa Petra Roubala, jenž působí při Ústavě pro soudobé dějiny AV ČR a spartakiádám se věnuje v kontextu legitimizačních strategií komunistického režimu, moderních politických rituálů a socialistické tělovýchovy (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, nestr.).

Vedle zpracovaných rozhovorů vychází text práce zejména ze sekundárních zdrojů, z nichž hlavními jsou kapitola *Spartakiáda* z práce Vladimíra Macury *Šťastný věk* (2008) a odborné studie Petra Roubala *“Dnes na Strahově promluví masy.” Proměna symboliky*

československých spartakiád 1955-1990 či *Politics of Gymnastics: Mass Gymnastic Display under Communism in Central and Eastern Europe* (2003), ve kterých se autor zabývá symbolickými a politickými aspekty spartakiád. Dále je pracováno s publikací *Československé spartakiády* (Šterc, 1975), jakožto literaturou odrážející dobové dění. Také jsou použity primární prameny v podobě pokynů pro účastníky spartakiád (*Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády*, 1960; *Československá spartakiáda 1985*, 1983; *Československá spartakiáda 1975 - Technické a organizační pokyny pro skladbu žen*, 1975).

Protože spartakiády určitými prvky navazovaly na dřívější sokolské slety a ty svým způsobem převzaly model německých turnerských festivalů, je v úvodní části práce nejprve nastíněna tato postupná vývojová linie hromadného nacvičování. Poněvadž se jedná o postupnou návaznost, lze ve spartakiádních vystoupeních také nalézt značnou shodu s jak cviky sokolskými, tak turnerskými. Spartakiády, které se začaly na našem území pořádat od padesátých let dvacátého století, nepatřily mezi první hromadná vystoupení. Proto je dále nastíněn rozvoj hromadného sportu v Československu, přičemž původní organizací, jež uskutečnila první veřejné vystoupení a na jejíž tradici navázaly spartakiády, byl Sokol. Mezi organizace, jež se hromadnými vystoupeními rovněž vyznačovaly, lze zařadit spolky Orel a Dělnické tělovýchovné jednoty. Právě Federace dělnických tělocvičných jednot uspořádala spartakiádu na Maninách, která zapříčinila vznik nového pojetí masových vystoupení na našem území.

Další kapitola se věnuje již spartakiádě samotné, která se stala projevem sjednocení tělesné výchovy v Československu. Je zde vysvětlen původ jejího názvu, jenž měl být výstižný, jednoduchý a měl nabývat mezinárodního charakteru. Následně jsou spartakiády rozděleny na dvě období dle konceptu Petra Roubala. Jedná se o padesátá a šedesátá léta, která je možné přirovnat k modelu tzv. výkonné továrny, kdy jednotlivá vystoupení představovala ozubená kola (viz příloha 5,

obr. 1), mechanicky spojená v jednotné soustrojí. Toto období je postaveno do kontrastu se spartakiádami v sedmdesátých a v osmdesátých letech, během nichž došlo ke značnému posunu a skladby tak byly tvořeny zejména na základě věkových a genderových rozdílů.

Převážnou částí práce je vylíčení spartakiády z perspektivy přímých aktérů. V jejích podkapitolách jsou vzpomínky jednotlivých účastníků uspořádány chronologicky tak, aby odrážely průběh příprav až po konečné vystoupení na strahovském stadionu. Je zde popsáno prostřednictvím koho nebo čeho se se spartakiádou seznámili, jakým způsobem k ní přistupovali nebo jak vzpomínali na nacvičování. Také samotný příjezd do Prahy, ubytování a týdenní nacvičování před hlavním vystoupením patřilo ke vzpomínkám, o něž se informátoři podělili. Poslední podkapitoly práce pak jsou zaměřeny na interpretaci významu spartakiádních skladeb a oděvů samotných účastníků. Tato interpretace je pak v závěru doplněna a porovnána s pojetím Petra Roubala a dobovými videozáznamy. Pozornost je rovněž zaměřena na ideologické zobrazení a proměny spartakiádního stadionu a také, jak tyto prvky propagace komunistického režimu účastníci vnímali.

2 POČÁTKY EVROPSKÝCH MASOVÝCH HNUTÍ

Spartakiáda, jakožto největší sportovní událost svého druhu, představovala v druhé polovině dvacátého století jakousi novou tradici tělovýchovných vystoupení, která se měla svým rozsahem, stylem a organizací lišit od sokolských sletů. Nicméně právě těmito charakteristikami se sokolským sletům spíše podobala. Do jisté míry lze kontinuitu s určitými prvky sledovat již mnohem dále do minulosti, neboť sokolské slety, na jejichž prvky spartakiáda dozajista navázala, převzaly model německých turnerských cvičení a jejich turnerských festivalů. Lze tedy říci, že spartakiády navázaly na určitý způsob veřejného cvičení mužů, jenž byl postupně zformován ve druhé třetině devatenáctého století a který bude představen na níže uvedených řádcích (Roubal 2006/6: 28).

Fyzické aktivity úzce souvisejí s dávnými principy lidského bytí, s pohybovými schopnostmi lidského těla a také se specifikou lidské psychiky. Jsou vnímány jako jedna z forem lidských her. S tímto faktem se do popředí dostává i význam slavností, který je chápán jako speciální čas vyhrazený hrám. Davy utvořené do různých formací, zejména procesí, demonstrace či hromadná tělovýchovná vystoupení, mají schopnost vytvořit obraz organicky jednotného celku. Zároveň je ale potřeba vnímat různá tělovýchovná vystoupení, spojená se slavnostmi ve střední Evropě během druhé poloviny devatenáctého století jakožto politický aspekt, v němž bylo lidské tělo schopné reprezentovat společenskou komunitu a realizovat se v ní. Hoberman (1984: 53) reflektuje politické kultury, jež lze rozlišit především interpretováním lidského těla, zejména mužského, jakožto ideologické proměnné. Tato ideologická proměnná a její symbolický potenciál byla v kontextu masových vystoupení přeměněna do koordinovaných pohybů cvičenců a užívána různými ideologickými hnutími a režimy. (Olivová 1979: 5–6, Roubal 2005: 10, Roubal 2003: 3).

2.1 Německá gymnastika a vznik turnerských cvičení

Politické dějiny moderních gymnastických představení spadají již na pomezí osmnáctého a devatenáctého století, kdy na německém území došlo k vytvoření specifických forem tělesné kultury. Téměř do konce osmnáctého století byla jedinou formou tělesné výchovy na akademiích, univerzitách a vojenských školách rytířská umění. V kontextu rozšíření školského vzdělání do dalších sociálních vrstev se vytvořily i nové formy tělesné výchovy. Významnou osobností, která vtiskla výrazné rysy německé měšťanské školské tělovýchovné pedagogice, byl Johann Christian GutsMuths¹. Ten své znalosti čerpal z antické gymnastiky, rytířských umění, soudobé vojenské praxe, ale i ze spontánní dětské pohybové hry, z lidových her vesnického obyvatelstva či různých odborníků předvádějící svoji fyzickou schopnost, aby pobavili diváky. Rozhodující význam pro něj měla nakonec antická gymnastika, již vyzdvihl jako vzor pro celou soudobou tělesnou výchovu. Vedle antických vzorů uplatnil GutsMuths v organizaci nácviků také prvky soudobého vojenského cvičení, kdy byla pozornost kladena na kázeň, organizovanost a jejich průběh byl korigován krátkými vojenskými povely cvičitelů. Již zde je možné sledovat určité spojitosti se spartakiádním nacvičováním a celou koncepcí spartakiádních vystoupení, neboť vydávané pokyny pro cvičence, především během prvních spartakiád, byly zaměřeny zejména na kázeň cvičenců, která se stala základem pro úspěšnou organizaci celého vystoupení (Olivová 1979: 459, 464, 469–471; Roubal 2003: 4; Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády: 1960).

I nadále, na počátku devatenáctého století, se hledaly takové formy výcviku, vhodné pro velké množství žáků a zároveň přiměřené k jejich

---

¹ Johann Christian GutsMuths svou koncepci tělesné výchovy publikoval v díle *Gymnastik für die Jugend, enthaltend eine praktische Anweisung zu Leibesübungen. Ein Beitrag zur nötigsten Verbesserung der körperlichen Erziehung*. Schnepfenthal, 1793, které bylo věnováno gymnastice mládeže, a podařilo se mu v něm vytvořit ucelený, technicky propracovaný a cílevědomě organizovaný systém praktických gymnastických cvičení, která byla určena pro mládež z měšťanských rodin (Olivová 1979: 469, 575).

věku. Dále hrál důležitou roli také fakt, že až na výjimky neprocházela městská populace žádnou formou fyzického výcviku, což dalo podnět ke vzniku turnerských cvičení, jež do jisté míry navázala na Gutsmutsovu gymnastiku pro mládež. Organizování nově vzniklých cvičení se ujal Friedrich Ludwig Jahn, který viděl v gymnastice cestu, jak překonat národní slabost a rozpad Německého císařství. Od Gutsmutsova konceptu, který zaměřil tělesnou výchovu k jednotlivci, se nyní kladl důraz nad zájem jednotlivce, přičemž celá koncepce vedla k prospěchu národa. Lze tedy konstatovat, že se jednalo o tělovýchovné hnutí usilující o sjednocení a obranu národa. Proto zde byl opět kladen velký důraz právě na organizaci, kázeň a disciplínu. Dle organizačních pravidel byli cvičenci rozděleni do skupin, kde měli stálé místo, a nikdo nesměl během cvičení opustit plochu. Ve středu této přesně vymezené a ohraničené plochy pro nácviky se nacházelo zvláštní místo pro nástup cvičících. Během cvičení konajících se v pravidelně vymezeném čase, nosili všichni cvičící jednotný oděv, který měl napomáhat překlenout sociální rozdíly. O celém německém tělovýchovném systému napsal pak Jahn se svým žákem a spolupracovníkem Ernstem Eiselenem dílo s názvem „*Die Deutsche Turnkunst*“² (Olivová 1979: 479–482, 487–488, Roubal 2003: 4, Jahn–Eiselen: 1905: 179).

Turnerská cvičení se tímto novým pojetím stala formou svébytné národní komunikace, která překlenovala třídní rozdíly ve společnosti a vnitřně stmelovala německý národ. Zároveň se kladl důraz na vytvoření příkladné komunity, jež by ukázala zbytku německého národa, jak by měla vypadat ideální společnost. Jahn se zasloužil i o to, aby z cvičení učinil veřejné slavnosti. Poprvé byla slavnost uspořádána v Hasenheide roku 1814 v den, na nějž připadlo první výročí bitvy u Lipska. Následně se oslavy vítězství nad napoleonskými vojsky konaly každý rok. Zde je možné vypožorovat určitou paralelu se spartakiádami, které se staly

---

² Spis o německém tělovýchovném systému *Die Deutsche Turnkunst*, vydaný v roce 1816 je rozdělen na dvě části, přičemž první část ideovou a organizační sepsal Jahn, druhá část, sepsaná Eiselenem pojednává o systematické tělesných cvičení (Jahn, Eiselen: 1905).

vyvrcholením oslav osvobození Československa Sovětskou armádou, a které rovněž byly na počest tohoto výročí opakovaně pořádány. Turnfesty, jak jsou dodnes turnerské festivaly nazývány, se začaly od roku 1860 celonárodně pořádat a stejně jako spartakiády se vyznačovaly svým masovým charakterem. V témže roce se prvního festivalu v Koburku zúčastnilo na 970 aktivních účastníků, v následujícím roce již na 4000 účastníků³ a jejich počet se neustále zvyšoval. Turnerské festivaly si svoji tradici udržely až do dnešní doby, kdy se počty zúčastněných vyšplhaly až ke sto tisícům (Olivová 1979: 488–489; Šterc 1975: 83; Turnfest 2013, nestr.; Roubal 2003: 2, 4).

Z pojetí turnerské gymnastiky vycházel ve svých počátcích první český gymnastický spolek nesoucí název Tělocvičná jednota pražská. Jeho založení plynulo z celkového uvolnění veřejného života v Rakousko-Uhersku, které nastalo na konci padesátých a počátku šedesátých let. Obecně se však prvopočátky organizovaného cvičení v českých zemích datují do čtyřicátých let devatenáctého století, kdy zejména v Praze došlo ke vzniku tělocvičných institutů, jež svým pojetím navazovaly na F. L. Jahna. Ovšem nelze je považovat za centra spolkového cvičení, jelikož poměry v habsburské monarchii nedovolovaly vznik jednot a spolků (Olivová 1979: 505, Waic 2008: 9).

2.2 Rozvoj hromadného sportu v Československu

Spartakiády, které se začaly v Československu⁴ pořádat od padesátých let dvacátého století, dozajista nepatří mezi první hromadná vystoupení na našem území. Jejich kořeny lze nalézt již v hromadných vystoupeních

---

³ Počet účastníků Turnfestů se každým rokem neustále zvyšoval. Turnfesty si svoji tradici udržely i do dnešní doby, naposledy konaný Turnfest v roce 2009 čítal kolem 65 000 stálých účastníků. Více informací lze nalézt na webových stránkách www.turnfest.de (Turnfest 2013, nestr.).

⁴ Autorka si je vědoma, že užívaný termín „Československo“ plně neodpovídá označení čs. státu v jednotlivých obdobích, v jejichž průběhu jsou popisovány jednotlivé spartakiády. Tohoto slovního označení je užíváno z důvodu zjednodušení psaného textu.

naší první tělovýchovné organizace Sokol, stejně tak i v později existujících tělocvičných hnutích. Proto je v této kapitole a následujících podkapitolách věnována pozornost tělocvičným organizacím, které předcházely spartakiádám a vyznačovaly se hromadnými vystoupeními.

Tělovýchovná vystoupení se v Československu vyznačují dlouholetou tradicí. Se založením Sokola v roce 1862 se rovněž uskutečnilo první veřejné cvičení této nejstarší tělovýchovné organizace. S novou dobou se dbalo nejen na oživení národní kultury, ale i na fyzickou zdatnost jedinců, což bylo důvodem, že se dařilo různým tělocvičným ústavům. S každou organizací, která v dané době vznikla, lze sledovat její vývoj prostřednictvím jejích tělovýchovných vystoupení. To je příznačné jak pro Sokol Pražský, tak pro další sokolské jednoty a ostatní tělovýchovné organizace v našich zemích. Jedná se zejména o dělnické tělocvičné organizace z roku 1897, o katolické tělocvičné organizace Orel od roku 1902 a od roku 1921 o federované dělnické tělocvičné jednoty. Pod hlavičkou všech těchto organizací byla při různých příležitostech pořádána tělovýchovná vystoupení. Od roku 1882 se jednalo o všesokolské slety, rokem 1821 započaly své vystoupení dělnické olympiády a spartakiády, a od roku 1922 orelské slety, přičemž tyto organizace, včetně té sokolské⁵, uplatňovaly i své politické zájmy (Kozáková 1994: 5; Šterc 1975: 9–10; Česká obec sokolská, nestr.).

2.2.1 Sokol

Sokol Pražský⁶ patří k nejstarší tělovýchovné organizaci na území Československa. Jeho vznik se datuje ke dni 16. února 1862 a již o čtyři

---

⁵ Sokolská organizace se navenek vyznačovala svou nepolitičností a celonárodním charakterem. Zejména v době před první světovou válkou byly všesokolské slety považovány za manifestace proti národnostnímu útlaku, tak rovněž za boje za národní osvobození z nadvlády Rakouska-Uherska (Šterc 1975: 10).

⁶ Původně se sokol nazýval Tělocvičná jednota Pražská, až později, v listopadu roku 1864, byl přijat název Sokol pražský, od roku 1920 dodnes platí označení Česká obec sokolská (Grexá–Strachová 2011: 143).

měsíce později se uskutečnilo první veřejné cvičení. Vznikl jako tělocvičný spolek, ovšem již od samého počátku byl nedělitelnou součástí národního hnutí. Vůdčí osobností a rovněž i zakladatelem byl Miroslav Tyrš, jenž se mimo mnoha jednotlivých tělovýchovných směrů, inspiroval především německým turnerstvím a antickou gymnastikou. I pro Sokol bylo typické, že byl spojen s tělovýchovnými vystoupeními, na nichž bylo možné sledovat jejich postupný vývoj. Právě první sokolský slet v roce 1882, konaný k dvacátému výročí vzniku Sokola, se stal vyvrcholením Tyršovy organizátorské práce, a bezprostředně po něm se začalo hovořit o tradici hromadných tělovýchovných vystoupení. Sokol se stal reprezentantem všelidového demokratického systému a kladl důraz zejména na širokou kulturnost, duševno, etiku, estetiku, zdraví, a také fyzickou zdatnost. Celkově se Sokol snažil o sjednocení a zvýšení úrovně českého národa. Nicméně podobné myšlenky lze pozorovat i u mnoha dalších tělovýchovných organizací. Ovšem ke sjednocení tělesné výchovy došlo až v době pořádání spartakiád (Šterc 1975: 9, 26; Grexa–Strachová 2011: 143–145; Hodaň 2003: 15).

Založení Sokola vzbudilo velký ohlas i v mnoha jiných městech na našem území, čímž postupně vznikaly další sokolské jednoty. Nejenže myšlenka vlastenectví podnítila vznik sokolských spolků u nás, ale také v dalších státech Evropy, dokonce i v zámoří. Počet cvičících, jak dokládají československé sokolské slety, se neustále zvyšoval, čímž se Sokol stal neodmyslitelnou částí života společnosti. Sokol si od svého vzniku prošel mnoha obdobími, a jelikož se svým humanistickým zaměřením, vlasteneckým a demokratickým působením stal nebezpečným pro totalitární režimy, byl několikrát zakázán. Jeho působení přerušily obě světové války, během nichž byli sokolové perzekuováni pro svoji odbojovou činnost, po roce 1948 zmizel z veřejného života úplně.⁷ Nicméně si komunistické vedení v Československé republice uvědomovalo vliv sokolské tradice, a proto

---

⁷ Byl zakázán a posléze znovu obnoven v letech 1918, 1945, 1968 a 1990 (Kozáková 1994: 6).

začalo od roku 1955⁸ pořádat celostátní spartakiády (Waldauf 2007: 30; Kozáková 1994: 6).

2.2.2 Orelské hnutí

Vedle sokolské organizace existovaly ještě další, které se svojí činností podílely v rámci Československa na tělovýchovných vystoupeních. Katolická organizace Orel, jež měla být protiváhou ateistického Sokola a dělnického hnutí, měla rovněž podíl na tělovýchovných vystoupeních, avšak nikoliv v souvislosti s pokrokovými tradicemi. Příčinou založení prvních tělocvičných odborů při katolických spolcích byl negativní přístup Sokola ke svým členům, kteří byli ze Sokola vylučováni pro svoji náboženskou aktivitu. První orelské spolky vznikly již na počátku dvacátého století na Moravě. Na území Čech se jednoty uchytily pouze v Praze a na Královéhradecku. Organizátory Orela byli zejména katoličtí kněží a impuls pro rozvoj katolické tělovýchovy spočíval ve snaze římskokatolické církve reagovat na aktuální politické i sociální problémy dané doby. Stejně jako ostatní organizace, měl i Orel své orelské slety, přičemž první se konal již v roce 1909. Organizace byla po dobu svého trvání, podobně jako Sokol, několikrát zakázána, a následně znovu obnovena⁹ (Šterc 1975: 38; Grexa–Strachová 2011: 147; Orel, nestr.).

---

⁸ K připravované spartakiádě v Československu se Ústředí československého sokolstva v zahraničí (Spojené státy americké) vyjádřilo následovně: „*Od násilného státního převratu v únoru 1948 snažili se českoslovenští komunisté ovládnout myšlení a cítění demokratických občanů Československé republiky. Užívali k tomu všech možných cest a prostředků. K nim patřilo i zrušení sokolské organizace, která měla přes milion příslušníků, pronásledování sokolských činovníků a zabavení veškerého sokolského majetku. Práce komunistů na tomto úseku národního života se však nedařila. Aby dokázali nejen lidu doma, ale především světu, že komunistický režim je s to nahradit sokolstvo, komunisté se rozhodli uspořádat v červnu a v červenci 1955 komunistickou spartakiádu, která má být náhražkou slavných sokolských sletů. Podle všech zpráv komunistického tisku i rozhlasu bude spartakiáda holdem satelitního Československa Sovětskému svazu a oslavou 10. výročí tak zvaného osvobození Československa rudou armádou*“ (Waldauf 2010: 141–142).

⁹ V současné době Orel působí na území celé České republiky a čítá kolem 17 000 členů (Orel, nestr.).

2.2.3 Dělnické tělovýchovné jednoty

Dělnická tělovýchovná jednota pořádala v rámci své činnosti taková tělovýchovná vystoupení, která byla revolučně zaměřena. Zpočátku vznikaly při dělnických spolcích tělocvičné odbory a následně došlo i k založení samostatných tělocvičných spolků. První Dělnická tělocvičná jednota (DTJ) tak vznikla v Praze již v roce 1897 a v roce 1903 byl založen Svaz dělnických tělocvičných jednot (dále SDTJ). Dělnické tělovýchovné jednoty vycházely ve své tělovýchovné činnosti ze sokolské soustavy, odlišovaly se pouze v odmítání vrcholových cviků. Vlivem politických událostí, zejména založením Komunistické strany Československa a Federace dělnických tělocvičných jednot (dále FDTJ) v roce 1921, se ale DTJ začala diferencovat. Z toho důvodu se v témže roce v Praze konala paralelně dvě tělovýchovná vystoupení, a to První dělnická olympiáda pořádaná SDTJ a I. spartakiáda pořádaná opoziční FDTJ, přičemž obě hromadná cvičení byla naprosto totožná. Lišila se pouze ideovým zaměřením akcí a závěrečnou slavnostní scénou. Neshody ovšem přetrvávaly i nadále, a tak pravicové vedení DTJ nemělo zájem na společné činnosti dělnické tělesné výchovy. V následujících letech se konaly ještě dvě dělnické olympiády, přičemž první se pořádala v roce 1927, druhá v roce 1934. Přípravovaná olympiáda na rok 1940 se z důvodu trvání druhé světové války již nekonala (Grexa–Strachová 2011: 146; Šterc 1975: 35–37).

Maninská spartakiáda, pořádaná Federací dělnických tělocvičných jednot, zapříčinila vznik nového pojetí masových vystoupení na území tehdejšího Československa. Konala se na pražských Maninách, odtud její název, a během krátké doby se muselo pro konání spartakiády zajistit mnoho organizačních záležitostí, od zajištění místa až po ubytování účastníků spartakiády. Za týden se podařilo připravit stadion pro zhruba sedm tisíc cvičenců a sto tisíc diváků. Tento čin je dobovým režimem považován za revoluční a dal vzniknout tradici československých

tělovýchovných vystoupení od druhé poloviny dvacátého století¹⁰. Rokem 1926 nastala změna, kdy se všechny části tělesné výchovy, sportů a skautingu sloučily ve Federaci proletářské tělovýchovy (FPT). Ta připravovala druhou spartakiádu, ovšem krátce před pořádáním byla zrušena. V roce 1936, tři roky po nástupu Adolfa Hitlera k moci v meziválečném Německu, začaly spolu spolupracovat SDTJ a FPT, což se také projevilo jejich účastí na tzv. Lidových hrách. Ty se konaly na protest proti nacistům a jejich pořádání XI. olympijských her, které se uskutečnily v Berlíně téhož roku. Navíc aby byly Lidové hry chápány jako společný boj proti nacismu, zřekla se FPT názvu spartakiáda (Grex–Strachová 2011: 160; Šterc 1975: 40).

Po skončení druhé světové války, během níž došlo k přerušení tělovýchovných vystoupení, vyvstaly do popředí nové úvahy týkající se sjednocení tělesné výchovy v Československu. Začalo se postupně uvažovat o návratu k tělovýchovným vystoupením tolik charakteristickými svou masovostí. V souvislosti s revolučními tradicemi dělnické tělovýchovy se pro tato masová vystoupení sjednocené tělovýchovy ujal název spartakiáda (Šterc 1975: 43–44).

3 JEDNOCENÍ TĚLESNÉ VÝCHOVY A VZNIK SPARTAKIÁDY

Po skončení druhé světové války, během níž byl vývoj tělovýchovných vystoupení v Protektorátu Čechy a Morava přerušen, vyvstala do popředí otázka sjednocení tělesné výchovy v poválečném Československu. Takovéto myšlenky například projevila Federace proletářské tělovýchovy, která dala podnět k vybudování nové jednotné organizace. To bylo možné uskutečnit až v roce 1948, kdy došlo k sjednocení československé tělovýchovy, o čemž rozhodl Ústřední akční výbor Národní fronty. Zároveň vznikla jednotná tělovýchovná organizace s názvem Sokol, jež

---

¹⁰ Tématům vzniku Federace dělnických tělovýchovných jednot a I. spartakiády FDTJ v Praze na Maninách se také věnuje práce; Mucha, V. (1953). *K dějinám dělnického tělovýchovného hnutí*. Praha: Orbis, s. 107–113.

se svým XI všesokolským sletem, i přes účast DTJ či ROH (Revoluční odborové hnutí), a s novými myšlenkami sjednocení tělovýchovy neuspěla. Až v padesátých letech dvacátého století se opět vynořily úvahy, i když zprvu nejasněné, o návratu k tělovýchovným vystoupením. Měla se stát jednou z forem masového rozvoje tělovýchovných cvičení, která do té doby byla zatlačena do pozadí, což pochopitelně vedlo ke snížení pohybové kultury a také smyslu pro kázeň. Zásadním mezníkem ve vývoji masových tělovýchovných vystoupení se stal rok 1953, kdy byl zrealizován první plán masových tělovýchovných slavností již sjednocené tělesné výchovy v podobě velké celostátní tělovýchovné manifestace. Došlo k propojení masové tělesné výchovy s tradicemi tělovýchovných vystoupení a zároveň i s revolučními tradicemi dělnické tělesné výchovy. A právě v návaznosti na revoluční tradice dělnické tělovýchovy byl zvolen název spartakiáda. Tento pojem se však objevil již mnohem dříve (Šterc 1975: 44; Stiebitz 1965: 9–10).

3.1 Původ názvu spartakiáda

První zmínku o slově spartakiáda je možné zaznamenat již roku 1921, kdy se v důsledku rozkolu dělnických jednot z DTJ odtrhla levicově zaměřená část a založila vlastní tělocvičnou organizaci nesoucí název Federace dělnických tělocvičných jednot. Díky těmto neshodám se původní organizace rozhodla pořádat první dělnickou olympiádu. Rovněž nově vzniklá organizace FDTJ chtěla zrealizovat své tělovýchovné vystoupení, a to I. spartakiádu. Původně se místo spartakiády měly konat tzv. federální tělocvičné dny, ovšem toto označení nevystihovalo „revoluční myšlenku“ tělovýchovných slavností (Morkeš 2005, nestr.; Šterc 1965: 36, 40).

Název spartakiáda inicioval Jiří Chaloupecký, jenž intenzivně hledal vhodné označení pro tělovýchovné slavnosti. Nový pojem měl spojovat pokrokovost revolučních tradic s tělovýchovou, měl nabývat

mezinárodního charakteru, a v neposlední řadě též splňovat funkci výstižného, jednoduchého a snadno převoditelného slova do cizích jazyků. Chaloupecký tedy uvažoval: *„Celé střeďo a novověké dějiny dělnického hnutí neskýtají ani jedině osoby, jejíž jméno by spojovalo tři ideje: proletariát – revoluce sociální – tělocvik. Teprve starověk dal nám ono jméno: Spartakus, gladiátor, tedy cvičený zápasník, vůdce lidových zbojníků, sympatický Janošík starého Říma, otrok a první buditel první organizované revoluce proletariátu proti třídě vykořisťovatelů, konečně vytrvalec, jenž za svoji věc se zbraní v ruce padl. Lze-li naléztí lepšího symbolu pro naše federované, přenechávám klidné úvaze všech. Soudím však, že bychom byli veliké věci schopni, kdyby se každý z nás Spartakovi alespoň – podobal“* (Stiebitz 1965: 5). Pro název spartakiáda¹¹, jež měla reflektovat „revoluční myšlenku“ tělovýchovných vystoupení, se inspirací stala historická postava Spartaka, vůdce římských otroků během jejich vzpoury a bojů s římskými vojsky (Morkes 2005, nestr.; Šterc 1975: 36, 40; Stiebitz 1965: 5).

V roce 1921, kdy se pod záštitou FDTJ na pražských Maninách konala I. spartakiáda, bylo poprvé použito nově vymyšleného pojmu. Vedle jejího nového pojetí, jež dalo vzniknout masovým tělovýchovným vystoupením, se stala základem „revolučních tradic“ tělesné výchovy. Následně vznikaly i nové jednoty a s nimi i pořádání spartakiád. V roce 1922 byla pořádána moravská zemská spartakiáda v Brně, a o tři roky později tělovýchovné dny na Ostravsku. Maninskou spartakiádu mimo jiného provázal i Chaloupeckýho článek *Spartakus*, v němž Spartakus a povstání otroků představovaly ideál dané doby a symbol revolučního dělnictva (Stiebitz 1965: 6–7).

---

¹¹ Název spartakiáda se od roku 1921 do druhé světové války používal pro označení dělnických tělovýchovných slavností organizovaných komunistickou stranou. Termín poměrně rychle zdomácněl. Rovněž se stal předmětem zájmu jazykovědců, kteří se zabývali otázkou, čím přispěl jazyk našeho národa k bohatosti jiných světových jazyků. Vedle českého výrazu „robot“ je tak dalším českým slovem, které bylo převzato do řady jazyků, „spartakiáda“ (Morkes 2005, nestr.).

3.2 Třicet let se spartakiádou

Spartakiády navázaly, jak už bylo výše nastíněno, na určitý středoevropský model veřejného cvičení mužů (turnerské festivaly, sokolské slety), jenž se postupně formoval v druhé třetině devatenáctého století. A i když se organizátoři spartakiády hlásili spíše k tradici meziválečné komunistické tělovýchovy, rozsahem, stylem i organizací měly mnohem blíže právě k sokolským sletům. Nicméně se spartakiády jako nejdůležitější rituál komunistického režimu neměly stát pouhým napodobením sokolských sletů. Naopak, měly se s předešlými slety poměřit, ba dokonce je překonat (Roubal 2003: 4, 6; Roubal 2006/6: 28; Macura 2008: 149–150). Jak výstižně uvedl Petr Roubal, *„československé spartakiády představují světový unikát. Nikde jinde na světě se synchronizovaný pohyb cvičenců neprováděl v takovém měřítku a nestal se předmětem tak systematické politické manipulace“* (2006/6: 28).

Tento rituál synchronizovaných masových vystoupení sehrál rovněž důležitou roli i v ostatních satelitních státech Sovětského svazu, jejichž komunističtí představitelé zdůrazňovali potřebu a nutnost masové základny pro tělesnou výchovu a sport. V samotném Československu spartakiády nepředstavovaly, a to díky předcházejícím zkušenostem lidí se sokolskými slety a dalšími tělovýchovnými aktivitami, zcela novou formu masových vystoupení. Současně je však zcela možné touto participací lidí na výše uvedených cvičeních vysvětlit vysokou účast a oblíbenost spartakiád, což lze vysledovat i u některých informátorů. Velká spoluúčast na spartakiádních cvičeních a tělovýchově obecně v Československu je přitom v přímém protikladu se situací, jež panovala v Sovětském svazu. James Riordan (1991: 149) ve své knize *Sport, politics and communism* doslova uvádí, že se zde sportovní činnosti pravidelně věnovalo pouze 8% mužů a pouhá 2% žen. Proto vedení Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) snažilo propagovat myšlenku tělesné výchovy a sportu vydáváním falešných statistik, které

uváděly vysoké počty účastníků různých sportovních událostí (Roubal 2003: 2; Riordan 1991: 149).

V rámci komunistického režimu byly spartakiády v Československu jednoznačně slavností politickou a zároveň chápány jako prvořadá mezinárodně politická událost. Jak píše Vladimír Macura, pojmy „masy“¹² nebo „lid“ byly vhodnými zastupujícími názvy pro cvičence na strahovském stadionu. Cvičení mužů, žen, chlapců a dívek spadajících do určitých věkových a sociálních kategorií, vystoupení různých organizačních seskupení, mezi něž patřily například Svaz pro spolupráci s armádou (Svazarm) či ROH, a institucí prezentovaných armádou nebo vojskem ministerstva vnitra, sloužilo k jedinému účelu, a to předvést lid v celé jeho různorodosti. U sletů, stejně tak i u spartakiád je také kladena pozornost na publikum. Diváci jsou neodmyslitelnou součástí takovýchto velkých událostí, avšak u každé z nich je na ně pohlíženo odlišně. Zatímco u sletů bylo od samého počátku počítáno především s diváky, aby byla zdůrazněna nejmasovější organizace, u spartakiád se především zdůrazňuje propojenost cvičenců s publikem v ochozech. Obě tyto složky představující zástupce lidu, svojí oboustrannou přítomností zdůrazňovaly účast na společném cíli, účast na věci socialismu. Spartakiáda se měla stát událostí, kdy se ruší hranice mezi jevištěm a hledištěm (Macura 2008: 151–154).

Na ploše strahovského stadionu se ve skladbách cvičenců prolínaly tři domény, jimiž byly sportovní, politická a umělecká. Důležitým rysem, a také hlavní myšlenkou spartakiád bylo synchronizovat celou zemi, a tím dokázat, že se skutečně celý lid podílí na spartakiádě. Samotný společný pohyb všech cvičenců představoval sjednocení jednotlivců do jediného celku a tím i do jednoho těla, z čehož plynulo hlásání nového způsobu

---

¹² Slovo masa použil i při svém projevu na I. celostátní spartakiádě v roce 1955 prezident Antonín Zápotocký, kdy uvedl: „*Dnes i v následujících dnech naší spartakiády budou zde na Strahově mluvit masy. Masy dětí, školního i řemeslného dorostu, masy zaměstnanců z továren, úřadů, obchodů a polí, masy mládeže – mužů a žen – z měst i vesnic. Budou mluvit řečí jasnou a srozumitelnou*“ (Zápotocký, Antonín: Projev prezidenta republiky Antonína Zápotockého. Rudé právo, 1955, roč. 35, č. 173 (24.6.), s.1.).

života, v němž lidská individualita ustupuje kolektivitě, tj. „lidu“¹³, ztělesňující v lidové demokracii nejvyšší autoritu. Ovšem o tom, kdo a kdy patří k lidu, rozhodovala strana, která souběžně obstarávala myšlení za lid, jenž své vědomí projevovat veřejným souhlasem se stranickou politikou. Spartakiáda se proto stala jakýmsi ztělesněním lidského vědomí, což bylo nejen typickou ukázkou socialistického realismu, ale též demonstrací vzájemné, symbolické komunikace mezi vládou a cvičícími - lidem Československa (Roubal 2006: 80; Macura 1998: 157; Fidelius 1998).

Během této komunikace potvrzuje lid svou podporu vládě a oddanost programu socialismu, vděčnost za příkladné vedení a naopak vláda toto potvrzení přijímá a svou přítomností na stadionu se ztotožňuje s lidem. Spartakiáda se vyznačuje ještě jedním důležitým aspektem. Je charakterizována odstraněním individuální nahodilosti, svévolností pohybu, a to ve prospěch jediné, z jednoho centra pořádané události (Macura 2008: 158–160).

Protože samotnému vyvrcholení spartakiády na strahovském stadionu předcházely okrskové a krajské spartakiády, které měly za cíl synchronizovat celou zemi a rovněž ukázat, že se na spartakiádě skutečně podílí celý lid, zúčastnilo se nácviků značné množství cvičenců. Na strahovský stadion se ovšem dostali jen ti nejlepší, a dle informátorů i ti, kteří o toto vystoupení měli skutečně zájem (Roubal 2006: 80).

3.2.1 Období prvních třech celostátních spartakiád 1955–1965

První celostátní spartakiáda konaná v roce 1955 se stala projevem sjednocené tělesné výchovy. Podílely se na ní všechny formy tělesné výchovy a také všechny části tělovýchovného hnutí, což bylo

---

¹³ Jak píše Petr Fidelius (1998) termín „lid“ může mít dva základní významy, „...*bud' se vztahuje na všechny občany, míní se jím tedy souhrn občanů daného státního celku, nebo se vztahuje jen na některé občany, označuje tedy pouze určitou kategorii občanů daného státu*“ (Fidelius 1998).

charakteristické její masovostí. Historik Petr Roubal (2006) se domnívá, že spartakiády padesátých a šedesátých let minulého století v mnohém napodobovaly sovětský styl tělovýchovných slavností, načež toto období charakterizuje jako model výkonné továrny. Dále uvádí, že jednotlivá vystoupení představovala ozubená kola, mechanicky spojená v jednotné soustrojí, přičemž se tento mechanický princip odrážel i v chápání lidského těla. Příkladem lze uvést cvičence, na něž se nahlíželo jako na materiál, jímž je možné psát a kreslit. Tak například vznikly nápisy před hlavní tribunou tvořené z těl tisíců cvičenců (viz příloha 5, obr. 2). Tělo zde také vystupuje jako nositel jiných symbolů, kterými byly kupříkladu uniformy či zbraně ve vojenských skladbách. Zároveň byl lid chápán jako dynamická kategorie, vědoma si svých cílů, vůdců a nepřátel (Šterc 1975: 46; Roubal 2006: 81–82). Téměř polovina narátorů, která se v tomto období zúčastnila spartakiády, se vzhledem ke svému věku na takovýto vystoupení, jako bylo vytvoření nápisů, nepodílela.

3.2.2 Tělovýchovné slavnosti 1970

Po předchozích zkušenostech s prvními třemi celostátními spartakiádami byla na rok 1970 naplánována čtvrtá spartakiáda, již s novým přívlastkem československá. Její uspořádání připadlo na oslavu dvacátého pátého výročí osvobození Československa Sovětskou armádou. Po důkladném naplánování celé spartakiády bylo nakonec z organizačně politických i ekonomických důvodů upuštěno od samotného vyvrcholení spartakiády na strahovském stadionu. K rozhodnutí zrušit čtvrtou spartakiádu vedly především události z roku 1968¹⁴, na což také navazovaly obavy z protestů, které by mohlo vyvolat konání spartakiády. Jeden z respondentů ke zrušené spartakiádě dodal: *„Asi kdykoliv si není vláda jistá v kramflecích, tak to jako první odnesou tělovýchovný vystoupení, kde je spousta lidí pohromadě. To bylo v roce sedumdesát a i v roce*

¹⁴ V srpnu 1968 vstoupila vojska Varšavské smlouvy do Československa.

devadesát“ (Pavel, 72 let). Připravené programy se zčásti využily pouze na pořádání slavností v okresech a okrscích, které jako Tělovýchovné slavnosti oslavovaly osvobození československé země Sovětskou armádou (Šterc 1975: 65; Roubal 2006/6: 83).

3.2.3 Období třech československých spartakiád 1975–1985

V tomto závěrečném období již československých spartakiád dochází ke značnému posunu v chápání rétoriky spartakiády. Náznaky nové koncepce se objevily už během příprav III. celostátní spartakiády v roce 1965, poněvadž byla připravována generací bývalých Sokolů. Nicméně podle Roubala (2006) k úplné proměně ještě nedošlo. V sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století vyvstávají do popředí, v kontrastu k předešlým spartakiádám, spíše skladby založené na věkových kategoriích a pohlavních rozdílech. I samotní informátoři, kteří se v tomto období spartakiády zúčastnili, zaznamenali na první pohled jisté rozdíly viditelné mezi skladbami mužů a žen. A to jak z věkového, tak genderového aspektu. Jak jedna z informátorek (Marie, 45 let), během své účasti na spartakiádě v roce 1985 uvedla, skladby byly přiměřené věku cvičenek, tzn., že mladé cvičenky měly skladby „živější“, starší ženy naopak „utahané“. Tomu byly, jak Roubal uvádí, přizpůsobeny skladby, které měly odrážet např. šťastné dětství, krásu ženského těla nebo odvahu a mužnost. Tuto viditelnou proměnu způsobilo odlišné chápání lidského těla, které již nepředstavovalo nositele symbolů, ale stalo se symbolem samotným. To vše se projevilo i v choreografii skladeb, kdy již nejsou cvičenci používáni k vytváření symbolů a písmen na ploše stadionu, ale vytvářejí jednoduché abstraktní kompozice pravidelných geometrických útvarů (Roubal 2006: 83–86).

4 TEORETICKÁ VÝCHODISKA A METODOLOGIE

Pro téma diplomové práce *Spartakiáda z aktérské perspektivy* je zvolen kvalitativní výzkum, pomocí něhož je cílem reflektovat spartakiádu prostřednictvím zážitků, vzpomínek a názorů přímých aktérů spartakiádních cvičení. Spartakiáda se během své třicetileté existence stala v životech mnohých účastníků nezapomenutelným zážitkem, ať už pozitivním či negativním. Podle Davida Silvermana (2005: 20) je kvalitativní výzkum vhodnou metodologií, prostřednictvím které je možné získat hlubší náhled na zkoumané jevy. Výpovědi samotných aktérů je poté nutné provázat se sekundární literaturou a primárními prameny vážící se k danému tématu, čímž jsou porovnány a doplněny interpretace některých autorů s výpověďmi přímých účastníků spartakiád.

4.1 Teoretická opora

Teoretickou oporou dané práce se stala zejména teorie sociálního konstruktivismu, jenž je založena na díle Sociální konstrukce reality (Berger–Luckmann: 1999). Společnost je nutné chápat jako neustálý dialektický proces sestávající ze tří složek, a to externalizace, objektivizace a internalizace. Každá z těchto vazeb odráží základní vlastnosti sociálního světa. Právě věta „*Společnost je výtvorem člověka. Společnost je objektivní realitou. Člověk je výtvorem společnosti*“ (Berger–Luckmann 1999: 64) vyjadřuje základní myšlenku konstruktivismu. Členové společnosti svou existenci externalizují do společenského světa a zároveň svět internalizují jako objektivní realitu. V životě jedince existuje určitá posloupnost, během níž je zasvěcen do účasti společenské dialektiky, neboť jedinec se jako člen společnosti nerodí, ale rodí se se sklonem k ní a stává se jejím členem. Stěžejní záležitostí tohoto procesu je internalizace, jíž lze chápat bezprostřední vnímání či interpretace objektivní události jakožto události mající význam. V kontextu spartakiády je realita každodenního života

udržována skrze rutinní úkony (nacvičování), což je základní prvek institucionalizace. Rovněž je realita každodenního života, díky pravidelným nácvikům, neustále a opakovaně stvrzována při jedincově interakci s ostatními lidmi. Ve vědomí je pak nadále udržována pomocí sociálních procesů. Jedinci se s ostatními cvičícími nemusejí nutně znát, dokonce s nimi ani nemusí mluvit. Přesto však skupina spoluúčastníků spartakiádních cvičení opětovně stvrzuje základní strukturu života během trvání spartakiád (Berger–Luckmann 1999: 64, 128, 147).

Teorie „vynalezené tradice“ (Hobsbawm–Ranger, 2003) se stala rovněž pro danou práci inspirací. Tradice evokují většinou představu dlouhého trvání, ovšem často jsou zcela vymyšlené. Jsou spíše uměle vyrobeny, než aby se spontánně samy vyvinuly. Ve své podstatě je idea tradice výtvorem modernity. Podle Giddense (2000: 55, 57) zahrnují tradice moc, ať už jsou tvořeny záměrně, či nikoli. Důležitým charakteristickým rysem tradice je opakování, přičemž je důraz kladen zejména na kolektivnost. Právě spartakiádou, myšleno vynalezenou tradicí, si vládnoucí strana tehdejšího Československa potvrzovala a upevňovala jejím pravidelným opakováním své mocenské postavení. Tento fakt reflektuje i jeden z následujících důvodů, proč jsou vlastně tradice vymyšleny. Jedná se o ustavení a legitimizaci statusu autority. Tradice dále symbolizují sociální soudržnost a příslušenství ve společnostech, čehož je spartakiáda typickým příkladem, neboť jak bylo vyzdvižováno, na spartakiádě se podílel celý lid, který oslavoval sám sebe a svou přítomností dával najevo své sympatie s vládnoucí stranou (Macura 2008: 152). Tradice rovněž socializují členy do společnosti, přičemž jim jsou vštěpovány názory, hodnotové systémy a konvence jednání ve společnosti (Hobsbawm–Ranger 2003: 1, 9).

Výzkumná část práce je doplněna především sekundárními prameny v podobě literatury reflektující dobové dění (Šterc, 1975; Stiebitz, 1965), odborné literatury zabývající se daným tématem (Roubal, 2003, 2006; Macura, 2008) a médií (televizní záznamy zprostředkované

internetovým serverem Youtube, videoarchiv České televize). Rovněž je pracováno s literaturou vztahující se ke spartakiádám v kontextu ideologie (Hoberman, 1984; Riordan, 1991), a také s primárními prameny (Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády, 1960; Československá spartakiáda 1985, 1983; Československá spartakiáda 1975 - Technické a organizační pokyny pro skladbu žen, 1975). Dále jsou pro práci použity i prameny osobní povahy v podobě dobových fotografií některých informátorů. Jak prozrazuje název práce *Spartakiáda z aktérské perspektivy*, získané výpovědi jednotlivých narátorů jsou výsledkem pouze jejich názorů, smýšlení a zážitků a možným způsobem jak validizovat tento výzkum bylo výpovědi porovnat s odbornou či dobovou literaturou.

4.2 Metoda výzkumu

Tato část práce je věnována použité metodě, která byla shledána pro výzkum jako nejvhodnější. Předložený výzkum je inspirován historiografickou perspektivou, neboť historiografie jako věda zabývající se interpretací minulosti a sociokulturní antropologie jakožto disciplína, která vysvětluje chování nebo jednání živých lidí, se výrazně propojují, ač se to na první pohled nezdá. Současnou sociální a kulturní antropologii charakterizuje její interdisciplinarita, a právě historiografie je toho důkazem. Propojením těchto dvou vědních odvětví tak vznikne historie žijících lidí. Metoda neboli přístup, který byl pro danou práci použit je tzv. biografický přístup, jenž se vyznačuje hlavně tím, že jeho subjekty jsou živé lidé, a rovněž klade pozornost na to, jak je těmito lidmi vnímána a interpretována minulost. V podstatě se jedná o takový způsob, kdy výzkumník dotazuje subjekty, tedy informátory výzkumu, na jejich minulost. Jelikož se spartakiáda stala pro většinu dotazovaných informátorů velkým životním zážitkem, je biografický přístup vhodným způsobem, jak získat o této kapitole života přímých účastníků značné množství informací. Právě tento přístup je založen na životních příbězích

jedinců, kteří vyprávějí o podstatných obdobích svého života (Svoboda 2012: 2; Bertaux–Kohli 1984: 216; Hendl 2005: 130).

Biografii lze chápat jako písemné či orální zachycení minulosti konkrétního jedince, která je interpretována jím samotným nebo i jinou osobou (pokud někdo vypráví o někom jiném). Podle Konopáska (1994), je vhodné používání termínu autobiografie z toho důvodu, že každé vyprávění o sobě samém zároveň nese prvky biografie i o někom jiném. Z toho vyplývá, že autobiografie a biografie jsou vzájemně propojeny, proto je není nutné od sebe odlišovat. Biografie, jež jsou zaznamenány v ústní nebo písemné formě se skládají z jednotlivých narativ. Narativem se rozumí obraz jakékoliv minulé události informátorova života, podmínkou je však teprve vyřčení této události. A právě narativa mají v kontextu biografického přístupu odhalit konkrétní interpretaci vázanou na konkrétního jedince, v případě této práce se jedná o interpretaci a subjektivní vnímání spartakiády. Žitá¹⁵, potažmo orální historie má oproti klasické výhodu v tom smyslu, že informátor je stále živý a pozornost je soustředěna výhradně na jeho poznání. Na druhou stranu ten samý informátor může během svého života rozumět té samé události zcela odlišně a podat tak jinou výpověď. Je to způsobeno tím, že preference, zájmy či motivace se u živého informátora v průběhu jeho života mění, což je pro tento přístup chápáno jako nevýhoda (Svoboda 2012: 3–4).

Jak již bylo zmíněno výše, narativní rozhovory jsou dílčí složkou biografického přístupu v antropologii. Jedná se o rozhovory mezi výzkumníkem a jeho informátorem, přičemž zájmem výzkumníka je udržovat rozhovor týkající se předmětu zkoumání. Pro udržení tématu byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, který pomáhá výzkumníkovi zavést řeč na téma, o které jeví zájem. Rozhovor byl rozdělen do jednotlivých bloků zaměřujících se vždy na určité téma daného výzkumu. Jelikož je

---

¹⁵ Živá historie nemusí být nutně spojena s faktem, zda je vyprávějí jedinec naživu či nikoliv. Je totiž možné zpracovat i vyprávění nežijící osoby, avšak pod podmínkou, že toto vyprávění musí být životopisné (Svoboda 2012: 4).

v zájmu výzkumníka opakovat rozhovory pokládáním stejných nebo podobných otázek během jednotlivých návštěv z důvodu opomenutí některých otázek či potvrzení validity, pro tuto práci byly kvůli poměrně nízkému počtu informátorů rozhovory uskutečněny pouze jednou. Z toho důvodu byl obsah rozhovoru strukturován do jednotlivých tematických bloků (Bertaux–Kohli 1984: 224; Svoboda 2012: 4–5).

Všechny rozhovory byly se souhlasem informátorů nahrávány na záznamové zařízení. Bylo jim sděleno, že data, která budou zpracována a použita do diplomové práce, zůstanou anonymní a nahrávky budou následně smazány a nadále nijak zneužívány, i přestože to informátoři nevyžadovali. Otázky byly soustředěny do okruhů (srov. Hendl, 2005), a zároveň byly vztahovány k názorům, vnímání či postojům účastníků. Rozhovory s informátory probíhaly vcelku neproblematicky, pokud byla položena otázka, informátoři volně hovořili a nebylo jim nijak do rozhovoru zasahováno. Protože již nebylo plánováno opětovné provádění rozhovorů, závěrečná otázka rozhovoru vybízela informátory, zda-li chtějí k rozhovoru ještě něco dodat a dále byla provedena rekapitulace hlavních témat pro případ, kdyby si informátor vybavil ještě další vzpomínky.

Provedené rozhovory bylo následně nutné přepsat pro okódování a zpřehlednění jednotlivých témat. Přepisování je velmi náročná práce z časového hlediska, ale zároveň velmi přínosná pro zpětnou vazbu výzkumníka, jenž se prostřednictvím přepisu dozví například o silných a slabých stránkách svého způsobu dotazování. Při zpracování rozhovorů byl využit program F4, který například volbou nastavení zpomalení rozhovoru umožňuje nahrávku snáze přepsat. Takto přepsaná data byla dále podrobena analýze, poněvadž ta „...patří mezi základní postupy a nezbytné nástroje pro historickou, ale také vědeckou práci obecně“ (Vaněk 2011: 164). Rovněž kvalitativní analýza, stejně tak jako všechny analýzy, hledá v datech vzory či myšlenky, které by měly napomoci vysvětlit existenci těchto vzorů. Vzhledem k relativně nízkému počtu naplánovaných rozhovorů nebylo nutné použít k analýze kvalitativních dat

specializované počítačové programy typu Atlas.ti nebo MaxQDA. Namísto jmenovaných aplikací posloužilo pouze ruční kódování označující proces, při kterém jsou jednotlivým částem přiřazovány kódy, a to z hlediska jejich významu. K okódování rozhovorů se nejvíce nabízely tzv. tematické kódy, které poukazují na to, kde se témata, která byla identifikována, vyskytují v textu. Takto okódované pasáže z uskutečněných rozhovorů byly posléze zapracovány do níže uvedených kapitol. Jejich podoba a formulace, včetně neformálních výrazů, jsou zachovány. Stejně tak nejsou citované pasáže upraveny především pro zachování autentičnosti daného tématu (Vaněk 2011:156; Bernard 1995: 360; Bernard–Ryan 2010: 76, 91).

4.3 Účastníci výzkumu

Nejprve je důležité vymezit, kdo se stal pro daný výzkum vhodným informátorem. V případě tématu této práce bylo nutné nalézt takové informátory, kteří se přímo účastnili nacvičování na jakoukoliv spartakiádu v letech 1955 až 1985. Pro výzkum jsou použity informace celkem od dvanácti informátorů. Tento počet se jevil jako dostatečný, jelikož se při rozhovorech již informace opakovaly. Vzhledem k tomu, že se první celostátní spartakiáda konala již v roce 1955, na níž s pětiletým intervalem, mimo roku 1970, navazovaly další spartakiády do roku 1985, nebylo cílem nalézt informátory určité věkové kategorie. Zároveň bylo bráno v potaz, že pokud budou nalezeni takoví informátoři, kteří se zúčastnili prvních spartakiád, mohli by mít potíže vzpomenout si s odstupem času na prožité chvíle v době konání spartakiády. Rovněž mohly zážitky a vzpomínky informátorům splývat, pokud se účastnili více spartakiád zároveň. Důležité bylo také nalézt takové informátory, kteří by byli ochotni se o své vzpomínky a názory podělit. Dle Miroslava Vaňka (2011: 140–141) je zapotřebí na počátku dbát maximální obezřetnosti, aby si výzkumník nevytvořil u budoucích narátorů falešná očekávání. Měl by zvážit své časové, personální či finanční možnosti, a brát v úvahu,

že nebude schopen například realizovat rozhovory se všemi, kteří byli pro výzkum doporučení.

S nalezením vhodných informátorů již od počátku výzkumu nebyl shledán žádný problém. Prvním informátorem se stal rodinný příslušník, jenž se stal původním impulzem k vypracování dané práce. Následující dva informátoři byli získáni náhodně, během konání voleb do zastupitelstev krajů v České republice pro rok 2012 s tím, že se jeden z členů komise nabídl sám a ochotně nabídl poskytnout informace ke třem spartakiádám, jichž se účastnil osobně. Taktéž byl získán kontakt na dalšího informátora, kterého členové komise doporučili. K získání dalších informátorů byla použita metoda *snowball sampling* (srov. Bernard, 1995; Disman, 1998), čili metoda sněhové koule. Podle Miroslava Dismana (1998: 114) se jedná o výběr jedinců, „...*při kterém nás nějaký původní informátor vede k jiným členům naší cílové skupiny.*“ Je potřeba mít na paměti, že tato metoda je založena spíše na identifikaci populace, tudíž netvoří reprezentativní vzorek. V této práci ale nebylo ambicí reprezentativní vzorek nalézt. Metodou sněhové koule se viditelně ukázaly sociální vazby mezi členy populace. Někteří informátoři, kteří doporučili další účastníky spartakiády, tyto účastníky neznali ze své tehdejší cvičící skupiny, ale jelikož žili ve stejné nebo nedaleké obci, jednalo se pouze o typ, poněvadž si byli jisti jejich účastí přinejmenším na sokolských sletech. Tyto náhodné typy se staly důležitými, neboť některých bylo využito jakožto dalších informátorů. Další narátoři byli vyhledáváni pomocí dotazování se známých, rodinných příslušníků a kolegů z oboru antropologie na Západočeské univerzitě v Plzni. Od nich bylo, díky znalosti tématu této diplomové práce, nabídnuto několik blízkých účastníků spartakiády, jejichž informace byly pro danou práci rovněž využity.

První kontakt s informátory probíhal buď telefonicky, anebo osobním setkáním. Pokud informátoři souhlasili s poskytnutím rozhovoru, byl domluven datum následného setkání. Rovněž informátoři souhlasili

s tím, že rozhovory budou nahrané na záznamové zařízení. Všichni informátoři byli z důvodu etiky výzkumu informováni o tom, že data budou anonymizována a po jejich využití v diplomové práci budou smazána. Jak píše Berg (2001: 57) anonymita nese takový význam, že subjekty výzkumu zůstanou bezejmenné. Z toho důvodu se v práci neobjeví jméno žádného z informátorů, ale jsou nahrazena pseudonymy, například Marie, Jan a tak dále. Někteří informátoři nutně anonymitu nevyžadovali, ale pro sjednocení práce byla užitá u všech.

Rozhovory, které byly s informátory výzkumu předem domluveny, probíhaly od poloviny ledna do poloviny března roku 2013 v místě bydliště informátorů. I Vaněk (2011: 145) doporučuje, aby se rozhovor konal tam, kde se narátoři cítí uvolněně. Dále ještě uvádí, že by výzkumník měl sedět k narátorovi v nepatrném úhlu, což umožňuje vytvořit oční kontakt, aby se oba účastníci rozhovoru cítili pohodlně. Tato rada se stala inspirací během získávání informací od respondentů. Datum a čas rozhovoru záležel pouze na výběru informátorů. Zároveň tak byl informátorům dán prostor k tomu, aby si sami vyhradili dostatek času pro rozhovor, aby nedošlo k nečekanému přerušování či narušování během pořizování nahrávky. Co se týče délky rozhovorů, většinou se pohybovala od půlhodiny do jedné hodiny. Celkově, jak již bylo zmíněno výše, bylo provedeno dvanáct rozhovorů s informátory, z nichž sedm jich bylo pohlaví ženského, zbylých pět pak pohlaví mužského. Následně jsou přiloženy dvě tabulky, uvádějící jména informátorů (kvůli zachování anonymity se jedná o pseudonymy), dále věk, roky spartakiády, na níž informátoři nacvičovali, a v posledním sloupci jsou uvedeny roky, ve kterých se informátoři spartakiády účastnili.

Tabulka 1: Ženy.

Jméno	Věk	Rok nacvičování na spartakiádu	Rok účasti na spartakiádě
Aneta	86	1955, 1960, 1965	1955, 1960, 1965
Marie	45	1985	1985
Monika	61	1960	---
Eva	83	1975, 1980, 1985	1975, 1980
Alena	38	1985	1985
Jana	67	1960	1960
Lenka	65	1985	1985

Tabulka 2: Muži.

Jméno	Věk	Rok nacvičování na spartakiádu	Rok účasti na spartakiádě
Josef	67	1960	1960
Pavel	72	1975, 1980, 1985	1975, 1980, 1985
Jiří	47	1985	---
Milan	53	1975, 1980	---
Jan	79	1955	1955

5 SPARTAKIÁDA V OPTICE PŘÍMÝCH ÚČASTNÍKŮ

5.1 Cesta ke spartakiádě

Spartakiádám na strahovském stadionu, které představovaly bezesporu největší sportovní akce svého druhu, předcházela nacvičování, na která je také potřeba se zaměřit. Jejich masovost spočívala především v pořádání tisíce veřejných vystoupení tělovýchovných jednot, škol a učilišť, stovek okresních a desítek krajských spartakiád. Toto reflektuje i Macura (2008), když tvrdí, že se na spartakiádách podílel celý lid. Ve spartakiádách viděl především sebeoslavu lidu a postavil ji do kontrastu se sokolskými slety, které podle něj představovaly sebeoslavu Sokola. (Roubal 2003: 2; Šterc 1975: 15–16; Macura 2008: 152). Spartakiáda měla působit příznivě na formování uvědomělého kolektivu a výchovu k socialistickému vlastenectví, k čemuž mělo napomoci sedm úkolů pro každého účastníka spartakiády (Šterc 1975: 17–18):

- *„uvědomit si ideové poslání spartakiády a tělesné výchovy vůbec*
- *rozvíjet pohybovou kulturu a její zpřesňování*
- *pěstovat smysl pro rytmus osobní i kolektivní*
- *zdokonalovat smysl pro prostorovou orientaci*
- *pěstovat estetické cítění*
- *působit na osvojení uvědomělé kázně*
- *vychovávat smysl pro celek a podřízení jeho zájmům“*

Jak již je výše zmíněno, před samotným vystoupením účastníků na strahovském stadionu probíhaly tzv. předstupně strahovské spartakiády v podobě okresních a krajských vystoupení. Na tato lokální vystoupení se nacvičovaly skladby, které byly posléze prezentovány divákům na strahovském stadionu. O tom, že se bude nacvičovat na spartakiádu, se většina informátorů dozvěděla, vzhledem k jejich relativně nízkému věku (během spartakiád jim bylo 8 až 18 let),

prostřednictvím školy. *„Prostě přišli a řekli, že se bude nacvičovat na spartakiádu“* (Milan, 53 let). Další respondentka, která se zúčastnila poslední spartakiády v roce 1985, například poznamenala, že prostřednictvím médií sledovala spartakiádu již dříve. *„Nejdřív jsem to sledovala v televizi a pak jsem byla šťastná, že jsem mohla jet na spartakiádu“* (Marie, 45 let). I dospělé ženy, jako například další informátorka, se o spartakiádě dozvěděly během hodin cvičení. *„No chodila jsem do cvičení, [...] holky bude se nacvičovat spartakiáda, no tak jsme nacvičovaly“* (Aneta, 86 let). Naproti tomu další informátoři se o konání a nácvikách na spartakiádu dozvěděli v době své vojenské služby, tudíž nácviky měli povinné. Ovšem nácvikům se dle některých dalo vyhnout: *„...Odmítal jsem nacvičovat, protože jsem byl donuceněj...“* (Milan, 53 let). A proto se v roce 1980 spartakiády neúčastnil. V protikladu lze uvést případ pana Jana, kterému se kvůli nízkému počtu cvičenců nepodařilo vyhnout nacvičování, i když spartakiádu v roce 1955 vnímal jako *„šaškárnu“*.

I přesto, že se na spartakiádě měl podílet celý lid, u většiny výpovědí, vyjma mužů, kteří byli na vojně, nebyla nalezena informace, že by účast na spartakiádě chápali jako povinnost. Aneta vzpomíná: *„Vono se říkalo, že tam byly [ženy] nahnány. Nebyly tam nahnány. Vojáky tam nahnali, ty byli v prezenční službě, no tak ti museli jít, že jo, ale takhle ne. Víte, jak se ty ženský hádaly? Voni už je nechtěli vzít, protože už měli taky určitej počet, kolik nás bude z našeho města“* (Aneta, 86 let). Otázka zúčastnění se spartakiády záležela dle informátorů spíše na vlastním rozhodnutí.

5.2 Individuální přístup účastníků ke spartakiádě

Přístup účastníků spartakiády se u každého lišil podle toho, v jakém období se zrovna spartakiády zúčastnil. Polovina informátorů nacvičovala spartakiády během školních let, kdy všichni pojímali nácviky jako hru,

díky čemuž k nacvičování spartakiády přistupovali velmi pozitivně. *„Byla to pro mě jako hra, bavilo mě to“* (Milan, 53 let). V době nacvičování mu bylo 14 let. Podobné vzpomínky měla i další informátorka: *„Byla jsem ráda, že můžu nacvičovat, já jsem se na to vyloženě těšila“* (Marie, 45 let). Paní Alena, i přesto, že se zúčastnila poslední spartakiády v roce 1985 ve svých deseti letech dokonce prohlásila: *„Byla jsem dítě spartakiád“* (Alena, 38 let). S podobnými pocity přistupoval k nacvičování i pan Josef, kterému při II. celostátní spartakiádě v roce 1960 bylo 14 let. *„Pro mě cvičení bylo doslova zážitek, já jsem sportoval od mala, hrál jsem fotbal, pak hokej závodně [a nebo] veškerej sport, kterej jsem dělal, tak jsem se snažil dělat tak, abych při tom plnil na sto procent to, co k tomu patřilo“* (Josef, 67 let).

Takto pozitivní přístup ovšem nebyl shledán u informátorů, kteří v dané době právě vykonávali vojenskou službu. Kupříkladu jeden z informátorů, jenž ve svých devatenácti letech vykonával již druhým rokem základní vojenskou službu v Jičíně, se spartakiády na Strahově nezúčastnil. *„Já se do toho nehrnul, dobrovolně se do toho nikdo nehlásil, jedině nákej aktivista. To spíš pak když přišli mladý, tak nejvíc se vybralo mladejch“* (Jiří, 47 let). Rovněž i pan Milan se spartakiády na Strahově nezúčastnil. I přestože cvičil, nacvičování ho nebavilo. *„To bylo tak povinný, že jsme třeba cvičili třeba pět hodin denně a byli jsme k tomu tak nucený, že se mi to začalo zajídat...“*. Navíc dodal, že nácviky dle něho sloužily, *„...jenom pro ty nadřizený, aby se vytáhli s náma“* (Milan, 53 let). Podle jeho výpovědi se pak ze všech, co nacvičovali, vybrali pouze ti, kteří se na Strahov *„těšili“*. Výjimku však představoval pan Jan, jenž se spartakiády zúčastnil jako voják, který troubil fanfáry. Jednalo se o první celostátní spartakiádu v roce 1955, kdy na stadion vjely vozy s několika cvičenci, mezi nimiž byl i pan Jan, a ti měli za úkol během několika minut odehrát slavnostní znělku. *„No byla to buzerace, jako za komančů, za Čepičky, jakpak to mohlo probíhat? [...] Dnes a denně čistej čas osm hodin fanfárka u huby, to byl záhul“* (Jan, 79 let).

Pro dospělé cvičence byla účast na spartakiádě zcela dobrovolná, jak vyplývá z výpovědí informátorů. Mnoho z nich mělo zkušenosti s cvičením nebo nacvičováním sestav prostřednictvím různých příležitostí, které pořádaly jednotlivé tělovýchovné organizace. *„Já lítala do cvičení pořád, sem byla takovej blázen, že sem se doma dlouho nezdržela“* (Lenka, 65 let). I paní Aneta nacvičovala s radostí. Na otázku povinnosti cvičit na spartakiádě, reagovala: *„Kdyby tam byli lidi nahnáný, tak jim to nepůjde. To by si ti nahoře udělali ostudu, kdyby je tam nahnali. Víte, jak by to vypadalo, kdyby to ty lidi museli dělat s nechutí? A takhle byl celej svět vzhůru nohama, jakou máme krásnou spartakiádu“* (Aneta, 86 let).

5.3 Nacvičování na spartakiádu

Již v počátcích uvažování o pořádání spartakiád bylo nutné, aby se všichni dozvěděli, z jakého důvodu bude spartakiáda pořádána. Bylo sestaveno několik pokynů, mezi nimiž se mimo jiných vyjímal i bod, v němž stálo, že spartakiáda není jen akcí centrální, ale musejí se na ní podílet všechny kraje, okresy a místa (Šterc 1975: 72). To pak mělo za následek celorepublikové masové nacvičování obyvatel, ať už se jednalo o žáky, studenty či dospělé. Takovéto rozdělení vycházelo z celkové koncepce spartakiády, přičemž se rozhodovalo, které skupiny cvičících se budou podílet na celkovém programu spartakiády nebo kolik bude pořadů tělovýchovných vystoupení. Mimo jiné se uvažovalo také o tom, zda bude program rozdělen podle věkových kategorií, například na dny mládeže a dospělých. Nicméně jak dokládá program II. celostátní spartakiády, k takovému rozdělení došlo. Dále se muselo zohlednit, co mají jednotlivé skladby vyjadřovat, jestli spolu budou nějakým způsobem provázány a v neposlední řadě se rozhodovalo také o velikosti jednotlivých celků. U některých skladeb figurovalo také různé náčiní a nářadí, což mělo sloužit k zvýraznění celé koncepce skladby (Šterc 1975: 73).

Nacvičování na spartakiádu probíhalo několika možnými způsoby. Zde je potřeba prostředí, kde probíhaly nácviky, vztáhnout k věku cvičenců. A proto je vzhledem k jejich různorodému věku bylo možné rozdělit do třech kategorií. Tím vznikly kategorie, do nichž jsou zařazeni žáci a studenti, vojáci a dospělí.

5.3.1 Žáci a studenti

Žáci a studenti, kteří nacvičovali na spartakiádu, se o nácvicích nejčastěji dozvěděli prostřednictvím školy. *„To přišli a řekli, že se bude nacvičovat na spartakiádu, ti nejlepší pojedou do Prahy na Strahov“* (Milan, 53 let). Jedna z informátorek, která v době nacvičování na spartakiádu v roce 1960 byla žákyní třetí třídy na základní škole, podotkla: *„Byli jsme malí, věděli jsme, že je to nějaký cvičení, tak jsme prostě cvičili, [...] když byl tělocvik“* (Monika, 61 let). Nácviky podle výpovědí informátorů probíhaly v hodinách tělocviku, ovšem s blížícím se konáním samotné spartakiády na Strahově nebo tzv. předstupňů spartakiády, v podobě okresních a krajských kol, se nácviky postupně rozšiřovaly i mimo školní docházku. *„Nacvičovalo se při tělocviku, a i ve volném čase, protože na to byl kladenej takovej důraz velkej, abys byl opravdu dobrej, že se to nacvičovalo hnedle furt“* (Milan, 53 let). Ve své výpovědi se shodl i s dalším respondentem, který na spartakiádu nacvičoval o patnáct let dříve. *„V rámci tělesné výchovy jsme nacvičovali a když už šlo pak do tuhýho, tak jsme na nějaký hodiny byli uvolňovaný a pak se to pořád pilovalo“* (Josef, 67 let). Při poslední spartakiádě v roce 1985 tomu bylo zrovna tak, kdy paní Alena uvedla: *„Přišla paní učitelka a řekla, že v rámci tělocviku budem nacvičovat a potom už nás jako vytahovali i z učení a vždycky jsme si šly sestavit tu svou skladbu. [...] Prostě ty nácviky byly podle toho, jak bylo třeba, [...] a když už se ta spartakiáda blížila, tak to bylo hodně“* (Alena, 38 let). O tom, že základní a střední školy budou nacvičovat v hodinách tělovýchovných předmětů a kroužcích se uvádělo v informační publikaci ke spartakiádě téhož roku (Československá

spartakiáda 1985: 4). Roku 1960, kdy na nácviky docházela čtrnáctiletá paní Jana, bylo zvykem chodit pravidelně cvičit i v době, kdy se spartakiáda nekonala. *„Ono se cvičilo normálně, my jsme chodily každý pondělky cvičit. [...] U nás [ve Vráži, okr. Beroun pozn. autorky] nebyl Sokol, ale tělovýchovná jednota Slavoj, no a na tu spartakiádu to byla hlavní základna. Ve školách to nacvičování bylo taky, ale to už se jen tak procvičovalo, na základku co jsem chodila, tak tam se přímo na spartakiádu nenacvičovalo.“* Nacvičování na spartakiádu paní Janu velmi bavilo. *„Nejdřív se nacvičovalo bez hudby, ty přechody a tak a potom už se to synchronizovalo s tou hudbou“* (Jana, 67 let).

O tom, že se žáci zúčastní spartakiády na Strahově, neměli zpočátku tušení a nikdo neměl účast na strahovském stadionu jistou. Jejich nácviky měly svůj začátek na hodinách tělesné výchovy, v případě paní Jany pak u tělovýchovné organizace Slavoj, a dále se pokračovalo přes okresní kola, která se konala na různých místech republiky, nejčastěji v blízkosti nebo v místě bydliště informátora. Z těchto kol se následně vybírali ti nejlepší cvičenci a postupovali o kolo výše, jak upřesnila jedna z informátorek. *„Voni byly ty vystoupení i jako před tím Strahovem, že se jezdilo po vesnicích, po městech a pak se sdružovaly ty vesničky dohromady.[...] Já prošla všema těma kolama. [...] Ono se to cvičilo všude možné, ona přišla ňáká ta z komise, co vybírala, stoupla si a koukala po nás a řekla ty, ty, ty, a takhle se to vybíralo“* (Alena, 38 let). Mnohdy záleželo i na osobním přístupu učitele tělocviku, který měl na starost skupinu, jež na spartakiádu měla nacvičovat. Paní Marie na nácviky vzpomíná: *„Já si myslím, že to bylo všechno zapříčiněný tou naší učitelkou, která musela vědět, že tam pojedeme [na Strahov, pozn. autorky], musela s náma houževnatě nacvičovat, abysme to zvládly [...] vždycky jsme nacvičovaly v tejdnu, dvě hodiny týdně a potom předtím než jsme tam jely, nebo když byla nějaká ta část v Plzni [krajské kolo, pozn. autorky] pak jsme to nacvičovaly třeba několikrát ještě“* (Marie, 45 let).

Někteří cvičenci už při samotných nácvicích na okresní kolo díky své pílì věděli, že se spartakiády na Strahově zúčastní. Na své nacvičování před tři a padesáti lety vzpomínal účastník spartakiády takto: *„Pan učitel postavil ve škole dvě družstva, dvě seskupení a přendával z toho ty lepší furt do toho áčka [...] a každej se tam chtěl dostat, takže udělal z těch dvou parť jednu dobrou, a jednu béčko. No a dřeli jsme, jak jsme mohli. Nacvičovalo se to při gramofonu a jak někdo to začal kazit, byli tam takový, a i ti co se jim tam nechtělo, vysloveně se nechtěli podřídít partě, [...] tak byli přeřazeni do béčka, ale to áčko zůstalo. V okrese jsme to vyhráli, takže tu Prahu jsme měli zajištěnou“* (Josef, 67 let). Další účastnice konstatovala, že na Strahov se nedostal jen tak někdo, doslova poznamenala: *„To byla tvrdá selekce z toho obrovského množství“* (Jana, 67 let).

5.3.2 Vojáci

Informátoři pan Jan, Milan a Jiří, kteří spartakiádu zažili během své vojenské služby na různých místech republiky, nevzpomínali na prožitou zkušenost s nadšením, jak tomu bylo naopak u žáků. Podle výpovědí bylo zřejmé, že povinnost vojenské služby se informátorům spojila i s povinností nacvičování spartakiády, tudíž k nácvikům nepřistupovali kladně, jako by tomu mohlo být v nižším věku. Tak tomu bylo kupříkladu u pana Milana, který v roce 1975 nacvičoval na spartakiádu jako čtrnáctiletý žák, a to s nadšením. Ovšem o pět let později během vojenské služby ho nacvičování *„nebavilo vůbec“*. Nacvičování chápal jako zbytečnost, nepovažoval nácviky dokonce ani jako možnost, jak získat dobrou tělesnou kondici. *„No tudlento cvičení bylo na prd, já měl na vojně posilovnu [...] takže na tej vojně to bylo k ničemu“* (Milan, 53 let). Jelikož odmítal nacvičování skladeb a nechtěl se zúčastnit spartakiády na Strahově, byl zařazen do skupiny, z níž se v případě zranění některého z cvičících čerpali náhradníci. Nacvičování skladby vojáků bylo ve své podstatě velmi nebezpečné. *„No bylo to náročný, tam byly ty letky*

(viz příloha 12). [...] *Já byl poměrně lehký, tak jsem lítal, vždycky mě zvedli a vyhodili a já jsem letěl. [...] Lezl jsem po vojácích nahoru, co dělali tu věž, tam jsem se postavil, dva mi drželi za kolena, čtyři za chodidla, aby sem udržel balanc a pak mi vyhodili, já jsem padal a tam byli proti sobě kluci a tam mi chytali“ (Milan, 53 let). Posléze ještě dodal, že kvůli náročnosti skladeb docházelo ke zraněním, k čemuž právě sloužila náhradní skupina, odkud byly čerpány náhrady.*

Zcela odlišné vzpomínky na nácvičky má pan Jan, který během své vojenské služby sloužil u 80. mechanizovaného pluku zvláštního určení v Praze – Ruzyni. Jako voják nenacvičoval skladby, které jsou známé z osmdesátých let, jako tomu bylo u pánů Milana a Jiřího. První spartakiáda v roce 1955 měla zcela odlišný charakter. *„Nás bylo z té osmset pětky asi šestnáct, co jsme byli vybraný na fanfáry“ (Jan, 79 let). Během své vojenské služby byl povinen nacvičovat na spartakiádu, a to jako trubač. O účasti na nácvičkách řekl: „Na spartakiádu se nikdy nesehnali lidi, nechtěli, [jelikož] to byla ztráta času a na nic. ...Zabralo [to] takovýho soukromýho času, osobního volna. [...] Takže já to měl vybraný na všechny leta“ (Jan, 79 let). K nácvičkám zaujímal pan Jan velmi negativní postoj, protože nacvičoval, dle svých slov, denně osm hodin po dobu pěti měsíců, „aby to nějak vypadalo“. Pro co nejlépe zvládnutou skladbu, která měla být odehrána na strahovském stadionu, jezdili trubači na vojenských vozech nacvičovat na ruzyňské letiště, aby „...si vyzkoušeli, jak se to třese“ (Jan, 79 let).*

5.3.3 Dospělí

Kromě spartakiád měli informátoři také zkušenost se Sokolem, a dodnes, kromě paní Anety (86, let), se sokolských sletů zúčastňují. Paní Aneta chodila do Sokola od svých pěti let, a jelikož se nácvičky na spartakiádu v některých prvcích shodovaly s nácvičky na slety, byla ve cvičení velmi obratná. *„Já chodila cvičit pořad, i když to nebylo na spartakiádu, tak jsem*

přesto chodila do cvičení“ (Aneta, 86 let). O tom, že bude paní Aneta nacvičovat na spartakiádu, se dozvěděla během cvičení, na které dvakrát týdně docházela. Další z respondentek začala s cvičením nejprve na sletu v roce 1948, poté s cvičením přestala, jelikož vychovávala malé děti. K nácvikům se vrátila až v roce 1975. „Nácviky byly jednou tejdně a vždycky to nějak začlo po září, vždycky ten rok před tou spartakiádou“ (Eva, 83 let). „Já chodila všude možné, nejdřív na spartakiády, potom na slety“ (Lenka, 65 let). Všechny tři ženy cvičily s radostí a samotné nácviky pro ně byly odreagováním. Paní Aneta dokonce zavzpomínala: „Já jsem byla při těle, nechci říct tlustá, při těle a stála jsem v první řadě. A ta co nás nacvičovala, říkala, ať se nezlobim, že jsem taková silná, abych nebyla takhle vepředu, tak mě dala jako do zadu. No a co chodily na ty nácviky ty ženský, ty co byly zase jako vyšší instance, tak vona jí řekla, že cvičim tak přesně, ať mi dá dopředu, tak mi zas musela strčit dopředu“ (Aneta, 86 let). Paní Lenka (65 let) nejen na nácviky, ale na celou spartakiádu vzpomíná s úsměvem: „Jéžiš, my si užily takový srandy, [...] to bylo tak fajn.“

I jediný muž mezi dospělými nacvičoval nejprve na slet. *„Já jsem sice chodil do cvičení jako žák, ale tenkrát ještě spartakiády nebyly, to bylo v roce čtyřicet sedm a čtyřicet osm, tenkrát ještě byl Sokol a cvičilo se na slet. [...] Potom už jsem byl jako starší žák a do cvičení nechodil, až když cvičení byly, to jsem pracoval jako agronom.“* Zároveň ještě dodal: *„To byl zrovna takovej rok, že pořád přšelo, nešla sklízet sláma, tak abych z toho nedostal psotník, tak jsem šel cvičit na spartakiádu a už jsem u toho zůstal“* (Pavel, 72 let). Pan Pavel prošel skrze okresní a krajská kola, až na strahovský stadion. *„My měli výhodu v tom, že nás brali skoro všechny. Ženy ne, těch bylo jednou tolik.“* Poměrně nízký počet mužů byl jeden z hlavních důvodů, proč se pan Pavel, jemuž v roce 1975 bylo třicet čtyři let, zúčastnil všech třech posledních československých spartakiád. V jeho cvičícím kolektivu trénovalo buď devět nebo dvanáct cvičenců, podle toho jak byla napsána skladba. *„No a to jsme vždycky nacvičovali určitej blok a pak se to dalo dohromady*

s *tima ostatníma*“ (Pavel, 72 let).

Pan Pavel na spartakiádu vzpomínal velmi rád. Na otázku, co se mu vybaví, když se řekne spartakiáda, odpověděl následovně: *„Spousta lidí a hlavně dětí, tich tam chodilo, no taky pro děti tam byla spousta skladeb, byli rodiče a děti, nejmladší žactvo, mladší žáci, mladší žákyně, starší žáci a žákyně, učňovskej dorost, dorostenky, toho bylo dost“* (Pavel, 72 let). Pokud se podíváme na skladby z hlediska věkových kategorií, mládež měla čtenější zastoupení ve skladbách než muži a ženy. I v denním tisku, např. v Rudém právu, se psalo převážně o mládeži, na kterou byl kladen nejvyšší důraz (Davídek 1955: 1). Děti a mládež zaujímaly v celkové kompozici programu spartakiád důležité postavení. Často byly využíváným a zneužívaným symbolem nové epochy. Macura reflektuje mládež jakožto generaci komunismu, jež je nezatížena minulým dědictvím. Jedná se o generaci vzorovou, která v sobě dokonale ztělesňuje nové ideály doby (Macura 1998: 163).

5.4 Atmosféra na strahovském stadionu

Se spartakiádou je neodmyslitelně spjat strahovský stadion, na němž se tradičně od roku 1955 do roku 1985 spartakiády pořádaly. Z toho důvodu byl stadion také často označován jako stadion „spartakiádní“. Původně však sloužil k jiným účelům. Byl vybudován již ve dvacátých letech dvacátého století za účelem pořádání všesokolských sletů, jejichž linii přerušily právě spartakiády (Jelínková 2003: nestr.). Na stadionu probíhalo po okresních a krajských kolech, které měly synchronizovat celou zemi, celostátní kolo spartakiády a ukázat tak, že na spartakiádě se podílí celý lid. Podle Roubala (2006: 80) představoval stadion zvláštní architektonický typ, kde se masy mohou podívat samy na sebe a přeměňují se v jednotný lid, který je veden jediným povellem. Spisovatel Norbert Frýd na první celostátní spartakiádu reagoval slovy: *„To byl zcela nový druh velkolepé demonstrace, před očima světa vystoupil*

na strahovský stadion, na tribuny, do pražských ulic sám lid, aby řekl, co má rád, co umí, a kam patří“ (Mucha 1956: 166). O tom, že stadion působil velkolepě, zanechalo vzpomínky v nejednom účastníkovi spartakiády. *„No to bylo něco strašného, když jsme tam stály, takovejch lidí, já ani nedohlídla pomalu na tribunu“* (Lenka, 65 let). Stejně pocity měla i jako desetiletá žačka další účastnice: *„To bylo něco strašně obrovského a furt jsem si říkala, musím se držet našeho hloučku, ať se neztratím“* (Alena, 38 let).

Veřejné vystoupení, ale i týdenní nacvičování na strahovském stadionu zanechalo ve cvičencích silný zážitek na celý život. Nikdy předtím nezažili atmosféru, která v Praze v období spartakiád nastala. V Rudém právu, ze dne 23. června 1955, byl k I. celostátní spartakiádě následující komentář: *Dnes desetitisíce chlapců a děvčat ze všech koutů naší krásné vlasti vyjde se svými cvičiteli a učiteli ke Strahovu. [...] Již krajské a okresní spartakiády a poslední závěrečné zkoušky napověděly, že to budou nezapomenutelné dojmy pro každého návštěvníka na celý život“* (Davídek 1955: 1).

Jelikož bydlela většina informátorů na venkově, či v menším městě, dostalo se jim tak příležitosti navštívit Prahu, protože *„...kdopak se tam až dostal, to byl nezapomenutelný zážitek. [...] My jsme to braly jako poctu, že jsme tam mohly vůbec jet. To byl zázrak, že se někdo dostal do Prahy, my jsme z toho byly nadšený“* (Marie, 45 let). *„...No takový statisíce lidí jsem nezažil...“*, byl z velkého počtu účastníků a diváků spartakiády fascinován pan Josef (67 let). Mnozí účastníci, kteří nacvičovali jak na spartakiádu, tak na slety, mohli dle svých zkušeností tyto dvě události porovnat. Pan Pavel (72 let) zaznamenal během konání novodobých sletů *„...typickej společenskéj nezájem o slet, ani Praha nevěděla o tom, že nějaký slet je [...] a jednak hrozně malá účast. [...] Když ten slet v roce 1994 byl eště na velkym stadionu, a ten je pro čtrnáct tisíc cvičenců na značkách, nás tam bylo ani ne dva tisíce.“* O tom, že byla spartakiáda všemi možnými způsoby neustále propagována dodal:

*„...Toho byla plná televize, rozhlas, stát, a každej koukal na spartakiádu jako na celonárodní slavnost. [...] V televizi byl každej večer pořad o tom, jak probíhají nácviky na jednotlivých skladbách, to jako o tom věděl každej“ (Pavel, 72 let). Názor jiného účastníka na pořádání sletů byl takový, že *„...tam nehrála roli politika, no spartakiáda byla už jak z přinucení“* (Josef, 67 let). Jednotlivé názory jsou ovšem různé, a proto stejné pocity s panem Pavlem nesdílel například pan Jiří, kterého spartakiáda nezajímala vůbec, naopak zdůraznil: *„Já spartakiády v televizi nesledoval, to ani náhodou [...] a jak jsem slyšel vo nějaký aktivitě, tak jsem byl v čudu“* (Jiří, 47 let).*

5.4.1 Doprava, ubytování, strava

Podle výpovědí informátorů se na spartakiádu do Prahy jezdilo hromadně vlakem. Všeobecné pokyny na spartakiádu z roku 1960 doslova doporučovaly: *„Cesta začíná srazem účastníků v místě bydliště. Dostav se včas na určené místo a celým svým chováním se přičiň o vytvoření dobrého kolektivu o zdar zájezdu a II. celostátní spartakiády“* (Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády 1960: 6). V témže roce se zúčastnil spartakiády pan Josef, jehož skupina odjížděla z Plzně do Prahy vlakem. Paní Jana (67 let) se v protikladu k ostatním informátorům do Prahy, kvůli poměrně krátké vzdálenosti z místa bydliště, dopravovala autobusem. Byla jakousi výjimkou, neboť nebyla v Praze ani ubytována a na nácviky dojížděla.

Jakmile se cvičenci dostali do Prahy, jejich první kroky směřovaly do budov, kde měli být ubytováni. Pro značné množství účastníků byly tyto ubytovny rozmístěny různě po Praze, avšak s tím byl brán zřetel na to, aby se mohli účastníci bez problému dopravit ke strahovskému stadionu. Protože se spartakiády konaly většinou na konci školního roku nebo v období letních prázdnin, byly k ubytování vybírány převážně prostory školních objektů, tělocvičen či společenských místností.

Soukromé ubytování nebo ubytování u příbuzných nebylo zásadně dovoleno. Informátor, který se zúčastnil posledních třech spartakiád, si vzpomněl na všechna jednotlivá ubytování. *„My jsme byli v sedmdesátém pátém roce v Proseku ve škole kapitána Jaroše. V roce osmdesát jsme byli v pionýrském domě v Korunovačnické ulici a v tom osmdesátém pátém jsme byli v Helichovce pod Petřínem“* (Pavel, 72 let). I paní Aneta (86 let) měla ubytování ve škole, ale už si nepamatuje, kde se škola nacházela. *„Byla to nějaká škola, ale já už vám nevím, kde byla. [...] Byly jsme na těch spartakiádních lehátkách, vedle jste měla svůj pingl, co jste měla s sebou...“*. Se spartakiádními lehátkami se podělil o svůj zážitek tehdy čtrnáctiletý účastník spartakiády: *„Byli jsme na Smíchově v kuchařské škole, na rozkládacích lehátkách a já si tam na to lehátko sed a něco zapraskalo a pak jsem si leh a ležel sem na zemi. Vona ta celta, jak byla při kraji přišitá, tak to se rozpáralo. Tak jsem z celých nástěnek po té škole sesbíral špendlíky, tak jsem to propíchal jeden špendlík za druhým, a tak jsem takhle zůstal na těch špendlíkách celý týden“* (Josef, 67 let).

V místnostech byla vždy společně ubytována ta skupina, která se sestavila z vytvořeného kolektivu, jenž nacvičoval na krajskou spartakiádu. Počet cvičenců se v jednotlivých místnostech lišil podle velikosti dané skupiny. *„No nás bylo nějakých třicet, takže naše učitelka s třiceti žákama“* (Marie, 45 let). Podle jiného účastníka spartakiády byly skupiny početnější: *„No v tej třídě bylo lehátko vedle lehátka, bylo nás tam kolem těch čtyřiceti, padesáti určitě, [...] ale jenom původně za školu nás bylo šestnáct nebo dvacet, to si přesně nepamatuju“* (Josef, 67 let). Z výpovědí informátorů je tedy zřejmé, že kapacity tříd se plně využívaly. Další informátorka taktéž uvedla, že ve třídách jich bylo ubytováno kolem třiceti s tím, že *„...to byl hroznej babinec“* (Lenka, 65 let). I paní Alena (38 let) poznamenala: *„Já nevím, jestli to byla škola nebo co to bylo, to byly obrovské místnosti. [...] Tam nás byla narvaná vždycky celá ta místnost, no a samozřejmě společný sprchy, společný záchody.“* Takovéto vybavení místností se spartakiádními lehátkami bylo zavedeno až od konání II. celostátní spartakiády. Při první v roce 1955 sloužily

místo lehátek k přespání pouze slamníky (Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády 1960: 14). Naproti tomu pan Jan (79 let), který se ve stejném roce spartakiády zúčastnil jako voják, ubytování zajištěné neměl. Po dobu spartakiády setrvala jeho skupina v kasárnách v Praze – Ruzyni a na stadion kvůli nácvikům vždy dojížděla.

Během spartakiád v padesátých a šedesátých letech byly v blízkosti strahovského stadionu vybudovány pro cvičence dřevěné šatny (viz příloha 2, obr. 1). Jednalo se o osm dřevěných třípatrových staveb umístěných v nástupovém prostoru. Vnější strany každé poloviny patra měly nástupové rampy, ze kterých se vcházelo do šatnových oddílů (Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády 1960: 7–8). O těchto šatnách se zmínil účastník II. celostátní spartakiády, jemuž tato dočasná stavba utkvěla v paměti. *„Měli jsme určenou šatnu. To byly velikánský dřevěný boudy, z trámů, volný patro bez zábradlí a nad tím další patro. Foukal tam vítr, svítilo slunce, když pršelo, tak tam zaháněl déšť, takže to si budu pamatovat nadosmrti, to byla bouda jen na ty spartakiády“* (Josef, 67 let). Poté se ve spolupráci s Vysokým učením technickým v Praze vystavěly budovy vysokoškolských kolejí, které po dobu spartakiády sloužily jako šatnový prostor. První budova byla postavena v roce 1960, další pak v roce 1965. (Šterc 1975: 76; Studentské strahovské koleje, nedat.) Jak uvedl pan Pavel, který se své první spartakiády zúčastnil v roce 1975, dřevěné šatny již nezaznamenal. Místo nich sloužily pro převlékání koleje. *„To se převlíkalo v kolejích, tam byly prázdný místnosti a každý měl svoje patro určený, kde se bude převlíkat“* (Pavel, 72 let).

Doprava se v době konání spartakiády zajišťovala pomocí tramvají a speciálních pomocných trolejbusových linek. Spartakiádní cvičenci měli podle výpovědí informátorů dopravu zdarma. Jedna z informátorek, ubytovaná rovněž ve škole, kde všichni hromadně spali na spartakiádních lehátkách, vzpomíná: *„Pamatuju si, jak jsme jezdily tramvajema, ty byly nacpaný jenom samýma spartakiádníkama. Sedělo to tam na schodech,*

na podlaze, na lavicích, všude v tej tramvaji, ty byly narvaný úplně takový davý lidí, co jely na ten Strahov. [...] Byly tam taky ještě mimořádný tramvaje, posílená doprava, protože ten Strahov byl pro takových x tisíc cvičenců“ (Marie, 45 let). Aby probíhalo dopravování rychle a bez komplikací, byly cvičencům spartakiády vydávány průkazy pro účastníka spartakiády. Ty rovněž sloužily jako legitimace v ubytovnách. Při poslední spartakiádě v roce 1985 sloužily i jako legitimace k vydávání stravy, jak vypověděla paní Alena (38 let): „My jsme měly takhle kartičky ve slídě. Ty jsme měly na krku s fotkou, je to jako kdybyste šla do školní jídelny, ukázala jste kartičku a dostala jste oběd. A to platilo i na ty jejich akce, když se někam šlo a takhle“. Roku 1960 se cvičenci stravovali ve dvou stravovacích místech, a to na Strahově nebo také v ubytovnách. Účastníkům byly vydávány stravenky. „Jídlo bylo zajištěný, chodili jsme ve skupinách, prostě každá ta skupina měla svý číslo, kdy i jako nastoupila na snídani, na oběd, no a potom, když jsme měli nácviky, tak třeba na nás vyšel oběd ve tři hodiny nebo jsme na něj byli dřív, [...] to se prostě řídilo tím nácvikem. [...] První den, to jsem si napsal, k obědu byla polévka a fleky“ (Josef, 67 let). Jedné z žen zůstal v paměti guláš, který neměla příliš v oblibě. „No mně to nechutnalo, všichni se tam spravili, já zhubla o tři kila, jsem byla mlsná no“ (Eva, 83 let). Naopak ostatní si stravu pochvalovali: „Bylo to dobrý, mně to chutnalo. [...] Jídlo bejvalo vždycky až tak odpoledne, protože se pořád něco dělo na tom Strahově“ (Aneta, 86 let).

5.4.2 Týdenní pobyt v Praze

Jakmile se po příjezdu účastníci ubytovali, měli téměř týden na celkovou synchronizaci s ostatními cvičenci přímo na strahovském stadionu. Stadion byl obsazen každý den, střídalo se na něm mnoho kategorií od mládeže po muže a ženy, které ladily všechny cvičební prvky do posledního detailu. Zároveň nacvičování bylo pro cvičence důležité, aby se ve velkém prostoru stadionu zorientovali a zapamatovali si svoje

místa na značkách, které byly na cvičební ploše zabudovány do země. *„Pro nás to bylo dobrý. My jsme totiž ještě cvičily s klukama, ale my jsme to nejdřív nacvičovaly furt samostatně, až na tom přímým secviku na tom Strahově jsem to secvičily společně s tima klukama. Kluci se učili jednu část, my samostatně svojí část a pak jsme se tam teprve spojili, jinak vlastně ve škole jsme se nemohli spojit, až na tom Strahově“* (Marie, 45 let). Cvičila za učňovskou mládež v roce 1985 a hromadné nacvičování zhodnotila jako velmi přínosné. *„To jsme nacvičovaly několikrát, tam jsme byly celej den, každej den se chodilo nacvičovat, ráno brzo, to taky někdo už šel v pět hodin, protože tam bylo několik těch kategorií a každej se dostal jinak na řadu“*, vzpomínala na nacvičování paní Lenka (65 let), jež se spartakiády účastnila ve stejném roce jako paní Marie, avšak za kategorii žen.

Při velkolepých událostech, jako například spartakiády, se dbalo na to, aby se předešlo případným zmatkům. Ovšem tam, kde se vyskytnou masy lidí, jsou zmatky téměř nevyhnutelné. Někteří účastníci si na některé, jež se objevily v průběhu nácviků, vzpomněli. Pan Josef (67 let) konkrétně nacvičoval tři nástupy. *„Třikrát tři druhy nástupů sme nacvičovali na Strahov přímo do toho placu a vono se jim to pořád nezdálo. [...] Byli sme tam celej den a jen sme nastupovali a zase nastupovali jiný a my znova zase zpátky a nakonec když sme šli na značky, tak sme šli úplně jinak.“* Mimo jiné si dále pan Josef uvědomil, že kromě značek byly na stadionu v zemi zabudovány také reproduktory. *„Tam byly reproduktory v zemi, místo značky stál třeba někdo na reproduktoru. [...] Zabudovali je do země, aby se hudba a ten projev netříštil. Než by ten zvuk potom došel doprostředka, tak tamten [cvičenec, pozn. autorky] už by měl půl taktu docvičeno nebo ještě víc.“* Nakonec se i přes počáteční nesrovnalosti celé skupině pana Josefa nácvik zdárně povedl. Skutečnost, že se na místě některých značek v zemi nacházely reproduktory, potvrdila i jiná účastnice (Alena, 38 let), které reproduktor značku nahradil a odcvičila na něm celé vystoupení.

Ve cvičící skupině pana Pavla nastaly zmatky mnohem většího rozsahu, než tomu bylo u pana Josefa (67 let). *„V osmdesátém roce byla skladba a cvičila se v párech. Problém byl v tom, že ta se nenacvičovala na okresech, tu nenacvičovaly jednoty, a vybrali vždycky dva tisíce mužů z republiky a dva tisíce žen, a to se cvičilo v párech a nacvičovalo se to jenom v Plzni. A když se přijelo do Prahy a mělo se začít cvičit, tak jsme šli do šaten. Tam jsme se převlíkli do tepláků a čekali jsme a nedělo se nic. Tam kmitali ti funkcionáři v těch strakatejch teplákách po chodbě a my si říkali, co se děje. Prej chlapani je zle, nepřišlo sto Pražáků a zálohy nikde. Jenže naše skladba neměla sto záloh ze dvou tisíc, no tak se hledalo řešení. Dokonce se mluvilo o tom, že ta skladba vůbec neproběhne, ale nakonec, že se to cvičit musí, že to je skladba politická, cvičila se na píseň Rudý prapor“* (Pavel, 72 let). Aby se skladba nakonec zacvičila, zavedl se zvláštní režim nacvičování, při němž se muži, kteří nacvičovali při okrajích sestavy, přesunuli doprostřed, z důvodu nahrazení chybějících mužů. Ovšem na tento přesun zareagovaly ženy, které při okrajích zůstaly samy, že nebudou bez mužů cvičit. Situaci nakonec vyřešil organizátor spartakiád Jiří Žižka, jak poznamenal pan Pavel: *„Tenkrát to byl vedoucí katedry myslím na vysoký zemědělský nebo na FTVS a tak obešel všechny kluky, který zůstali ještě u holky někde nebo tak z té fakulty, přidělil jim partnerku, a do dalšího dne to museli umět, pod podmínkou neudělení zápočtu. No a to bylo ještě málo, tak potom posbírali všechny zálohy z mužů, [...] a to se ví, že to neuměli, ale cvičili je celej den a celou noc tam v nafukovací hale, až to jakžtakž uměli a Jihočešky tak dostaly muže, tak byly spokojený“* (Pavel, 72 let). Z jakého důvodu sto cvičenců z Prahy na spartakiádu nedorazilo, pan Pavel nevěděl. Nicméně skladbu Rudý prapor během spartakiádního vystoupení nakonec, přes všechny komplikace, zacvičili.

V průběhu celého týdne se cvičenci nevěnovali pouze nacvičování. V době volna si mohli zajistit libovolný program. Jeden z respondentů vysvětlil, že *„... cvičenci měli volný jízdenky a volný vstup do všech muzeí a na Hrad, na všechny věci jako od obrazárny až po chrám svatého Víta,*

[...] *a kdo chtěl, tam šel*“ (Pavel, 72 let). Podobně paní Aneta (86 let) vypověděla: *„Večer jsme mohly jít, kam jsme chtěly jo, no tak někdo šel do divadla, někdo šel tancovat, ty mladší šly honit kluky ňáký.“* Naopak někteří cvičenci se večerním programům a zábavám vyhýbali: *„To já na to nebyla na ňáký courání, to ne, abych někde flámovala, já jsem zase jinej typ, to ani dneska nikam nechodim, to ne. To jiný jo, jsem jim votvírala vokna ve čtyry ráno“* (Eva, 83 let). Pravým opakem paní Evy byla paní Lenka (65 let), která si dodnes pamatuje, jak pravidelně *„...tajně zdrhaly voknama...“* a navštěvovaly „noční“ Prahu. Na ubytovnu se spolu s ostatními vracela až v ranních hodinách.

Zaměříme-li se na mladší účastníky spartakiád, jejich program v době, kdy se nenacvičovalo, zajišťovali učitelé nebo vedoucí jejich skupiny. *„My jsme lítali všude možně, jakmile bylo volno, tak naše skupina někam jela...“*, uvedl pan Josef (67 let) a dále pokračoval, *„...třeba plavecký závody byly v Podolí, takže tam jsme se byli podívat...“*. Někteří z účastníků dodnes vzpomínají, jak jim bylo při nácvikách zdůrazňováno, aby si zapamatovali svoji značku. *„To jsme si musely vždycky odpočítat, kdybychom to popletly, tak jsme byly v háji“* (Alena, 38 let). Dále uvedla, jak jí mrzelo, že se v době volna žádných programů neúčastnila, jelikož jako desetiletá žačka měla na základě písemného povolení od rodičů dovoleno v době volna přebývat u svých příbuzných. *„Mě tetička vzala na přehradu a učila mě tam plavat, já to furt neuměla. [...] Nejvíc mě mrzelo, že jsem s nima nešla na toho Spejbla a Hurvínka“* (Alena, 38 let). Jiní si naopak na žádné akce, kterých by se v době volna mohli účastnit, nevzpomněli. *„My jsme měly hrozně málo času na to někam jít, tam se spíš dostávali ženy nebo pak muži, ty se mohli pohybovat i ve večerních hodinách někde, ale my jsme ten den měly naplněnej, protože se nacvičovalo ráno a odpoledne. To jsme jely na oběd a po obědě jsme znova nacvičovaly“* (Marie, 45 let). Podle některých, Praha kulturou žila. *„To byla spousta různých vystoupení, taneční zábavy, divadla hrály, cvičenci měli všude vstup zadarmo na legitimaci, o kulturní vyžití nebyla nouze“* (Jana, 67 let).

Slovy historika Petra Roubala se spartakiáda stala možností, jak se na týden dostat do Prahy a užít si hlavní město, což bylo také jedním z důležitých aspektů spartakiád. Naskytla se zde možnost vidět památky, možnost setkat se s lidmi, které člověk běžně nepotkával. *„Lidé na to vzpomínají, že tady poprvé viděli určité typy aut, viděli tady cizince, černochoy, viděli plné obchody, to bylo něco, na co lidé vzpomínají“* (Retro, Rok 1955, zveřejněno 2013). Na jeden takový zážitek se setkáním s černochem zavzpomínala i jedna z informátorek: *„To jsme šly s holkama z ubytovny a potkaly jsme tam černocho, a pro nás to bylo tenkrát něco, jsme si říkaly co to je? A pak sme každej den chodily, jestli tam zase bude“* (Alena, 38 let).

5.5 Ať žije spartakiáda!

S pravidelným opakováním hromadných tělovýchovných vystoupení neustále rostl rozsah i kvalita jejich obsahu. Svou masovost dávala na odiv také slavnostními průvody, které měly demonstrovat sílu tělovýchovné organizace a staly se tradičně pravidelným zahajovacím ceremoniálem. Výjimkou nebyla ani spartakiáda. Průvody, kterých se cvičenci zúčastnili, byly pořádány za účelem pozdravení prezidenta republiky, představitelů strany a vlády, domácích i zahraničních hostů, ale také československého lidu. Například spartakiádní průvod v roce 1960 se měl stát *„...mohutnou přehlídkou síly a masovosti československé tělesné výchovy a sportu, její jednotnosti v přípravě k práci a obraně lidově demokratického státu a světového míru“* (Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády 1960: 32–33). Nebo průvod v roce 1985 měl být *„...manifestací vztahu účastníků ČSS 1985 ke Komunistické straně Československa, holdem našim sovětským osvoboditelům [a měl] dokumentovat hrdost účastníků na příslušnost k socialistické vlasti...“* (Československá spartakiáda 1985: 10). Slavnostních průvodů se zúčastňovali cvičenci, cvičenky, cvičitelé a cvičitelky, ale rovněž i činovníci spartakiád (Všeobecné pokyny

pro účastníky II. celostátní spartakiády 1960: 32–33; Šterc 1975: 24).

Slavnostní průvody (viz příloha 2, obr. 2; příloha 3, obr. 1, obr. 2) probíhaly před samotným vystoupením na pražském strahovském stadionu. Podobně jako vystoupení, se průvody konaly za každého počasí. Jak si jedna z respondentek (Eva, 83 let) vzpomněla, při průvodu v roce 1975 v Praze přšelo. Naopak o deset let později, jak paní Marie (45 let) uvedla, „...*byl hic, to bylo úmorný*“. Každý účastník průvodu, který cvičil, měl na sobě svůj dres a pohyboval se v okruhu své cvičící skupiny. Takto průvod popsala jeho účastnice, která navíc dodala: „...*To byl obrovitej průvod, kterej vedl na Strahov, to byla zastavená doprava. [...] Průvod sme nacvičovaly, jak se půjde a kdo kde bude stát*“. (Marie, 45 let). V porovnání se vzpomínkami na průvod, který zažili jiní účastníci, se naopak průvod nenacvičoval. „*Průvod jsme nenacvičovali, to jsme akorát šli a mávali a křičeli*“ (Pavel, 72 let). Trasy nebo směry průvodu se rok od roku lišily. Zatímco v šedesátém roce průvod začal u Národního muzea, pokračoval přes Václavské náměstí, ulicí Na příkopě, dále přes náměstí Republiky, končil Revoluční třídou a přechodem přes most Jana Švermy, dnešním Štefánikovým mostem, za nímž následoval organizovaný rozchod (Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády 1960: 33), jeden z účastníků si průvod v sedmdesátém pátém roce vybavil se slovy: „*To jsme se řadili na místě, kde je dneska palác kultury na Vyšehradě, šli jsme po Nuselskym mostě a končili jsme dole Na Můstku pod Václavskym náměstím jo, tam jsme se rozešli a každej šel, kam chtěl*“ (Pavel, 72 let). Jako čtrnáctiletý žák na průvod zavzpomínal další účastník: „*Táhnul [se] přes celou Prahu, to bylo nekonečný, [...] v tich tisících lidí to jako bylo, drželi jsme se houfu a táhli jsme*“ (Josef, 67 let).

Během slavnostních průvodů byla samozřejmě také provolávána různá hesla. Některé z účastnic uvedly: „*A to se ví, že se řvalo, ale to je průvod, no to jdou za váma, před váma, to nevíte kdo, co řve*“ (Aneta, 86 let). Informátoři si některá hesla vybavili, ale pouze matně. Ovšem

u účastníků, jež se vedle spartakiádních průvodů účastnili i sokolských sletů, docházelo v několika případech ke splývání těchto akcí. Proto někteří informátoři nebyli během svého líčení schopni jednotlivá hesla přiřadit k náležitým průvodům. Se spartakiádou byla identifikovatelná tedy pouze ta hesla, která slovo „spartakiáda“ obsahovala. Pan Josef (67 let) si například vzpomněl: *„Ať žije druhá spartakiáda“* nebo *„Zdar spartakiádě“*. Dále uvedl: *„Samozřejmě že tam bylo něco taky o KSČ, politickýho, a když nastupovali vojáci, tak ti měli nějakou varšavskou smlouvu nebo něco, a to bylo ‚Pevná hráz míru‘ a takovýhle, to bylo normální“* (Josef, 67 let). Při průvodu v roce 1960 se ještě mimo jiné provolávalo *„Ať žije mír“* (II. celostátní spartakiáda 1960: zveřejněno 2012), což si ale pan Josef nevybavil. Mnoho informátorů si na žádné heslo nevzpomnělo. Pan Pavel (72 let) a jeho skupina křičeli, co je právě napadlo, zatímco paní Aneta (86 let) si heslem *„Mariánské Lázně, zdraví vás rázně“* nebyla jistá, během jakého průvodu bylo hlásáno. Rovněž i paní Eva (83 let) si s heslem *„Plzeň zdraví Prahu, Prazdroj veze vzadu“* nevybavila, při jaké příležitosti heslo křičela.

Z výpovědí informátorů je zřejmé, že se zaměřovali spíše na hesla nepolitického charakteru a hesla, která nabývala charakter politický, neměli v povědomí nebo je s odstupem času zcela vytěsnili z paměti. V té si neuchovali ani napsaná hesla na transparentech, která se objevovala v každém průvodu. Rovněž si ani jeden z informátorů nespojil slavnostní průvod se vzdáním holdu prezidentu republiky nebo představitelům strany a vlády. *„To se zkrátka šlo, lidi na nás koukali, mávali nám, my jim, křičelo se [...] to bylo jak přehlídka“* (Lenka, 65 let).

5.6 Bránou borců

Dříve než došlo k zahájení jednotlivých vystoupení na strahovském stadionu, předcházelo jim důkladné řazení všech účinkujících, kteří se právě připravovali na odcvičení své skladby. Aby nástup na stadion

proběhl bez komplikací a dodržel se přesný harmonogram, začínalo řazení ke cvičení již v šatnách, kde cvičenci nastupovali do základních tvarů. Jednalo se například o trojstupy nebo čtyřstupy. Po tomto seřazení byli cvičenci převedeni do prostoru mezi šatnovými budovami, na takzvané seřadiště (viz příloha 1). Dále bylo z jednotlivých tvarů potřeba vytvořit proudy cvičenců, které se následně přemístily na hlavní nástupiště (Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády 1960: 8–9). *„To jsme se převlíkali v kolejích, tam byly prázdný místnosti, každý měl svoje patro určený, kde se bude převlíkat. Tam jsme se dali dohromady, pak jsme se vysypali na ovál a pak jsme se řadili“* (Pavel, 72 let).

Hlavní nástupiště sloužilo ke konečnému řazení před vstupem na plochu stadionu. Právě bezchybné řazení zajišťovalo zdařilý nástup a následné vystoupení příslušných skupin. Cvičenci z toho důvodu někdy čekali na své vystoupení i poměrně dlouhou dobu. *„No to se čekalo třeba i dvě hodiny. Ty jednotlivý skladby, co ten den předcvičovali, tak měli nástupy a pak to tam nacházelo. A ty, co tam nastoupili, tak už ty další se připravili“* (Josef, 77 let). *„Když se čekalo na vystoupení, tak tam byly už další dvě skladby připravený. Jedna skladba byla čtvrt hodiny, dejme tomu s výměnou dvacet minut. To znamená, že jsme tam byli čtyřicet minut až tři čtvrtě hodiny a stáli jsme na spartakiádní třídě a čekali, až na nás dojde řada“* (Pavel, 72 let). Někdy vyčkávali cvičenci na své vystoupení ještě déle. *„My jsme tam čekaly strašný hodiny, než na nás došla řada, třeba pět hodin jsme tam čekaly. Tam jsme seděly za tima branama, na tej trávě...“* (Marie, 45 let).

Poté správně seřazení cvičenci vcházeli na cvičiště hlavní bránou. Projít na strahovský stadion skrze tzv. Bránu borců patřilo k nejemotivnějším zážitkům. *„Tou Bránou borců, když projdete, já to neumím říct, jakej ten pocit máte, takovej slavnostní, tady [respondentka ukázala na hrud] vás to svírá...“* (Aneta, 86 let). *My jsme na to byly hrozně pyšný, že jsme se dostaly až na ten Strahov. A teď tam, když se*

projde tou Bránou borců na ten stadion, to je něco strašného. [...] Nám jako dětem to připadalo strašně obrovský“ (Alena, 38 let). Pro pojmenování brány Bránou borců nabídl jeden z informátorů své vysvětlení: „Ta Brána borců byla všude, i v Plzni na krajskej spartakiádě [a] samozřejmě byla pokaždý jiná. A říkalo se jí tak proto, protože ti borci tamtady nastupovali“ (Josef, 67 let). Pro některé informátory bylo velkou ctí pod bránou projít. V pokynech pro cvičence lze mimo jiné nalézt k nastupování na cvičišťě následující: „Pochoduj se vzpřímenou hlavou, pružně, radostně a s hrdostí, že jsi součástí velikého kolektivu představujícího sílu našeho pracujícího lidu, který dovršuje výstavbu socialismu v naší krásné vlasti a který bojuje za trvalý mír ve světě pro štěstí všeho lidstva“ (Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády 1960: 9). Nicméně se ani jeden z informátorů s výše uvedenou stranickou rétorikou neztotožňoval.

Skrze Bránu borců vstupovaly na stadion masy cvičenců, které se organizovaně rozmisťovaly na přidělené značky. Ty byly trojího druhu. Bezbarvé kovové kruhy, čtverce a pro lepší orientaci zbarvené vytyčovací prostředky, tzv. houby, jež označovaly místo zatáčení nebo popřípadě po dosažení svého bodu konec zatáčení. Při nástupu i vystoupení se museli cvičenci řídit těmito vytyčovacími značkami, jelikož každá spartakiádní skladba měla spojitost se svou základní barvou. „Ty značky byly odlišeny podle barev, podle toho jsme věděly, kam máme nastoupit. Jinak bysme si to nepamatovaly“ (Jana, 67 let). Paní Jana se svojí skladbou „Červené míčky“ v roce 1960 cvičila na značkách hráškově zelené barvy. Ve stejném roce předvedl své vystoupení i pan Josef (67 let), pro jehož skladbu „Buď připraven k práci a obraně vlasti“ byly důležité značky žluté barvy. (Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády 1960: 10).

Při jednotlivých skladbách museli účastníci spartakiády přesně dodržovat choreografii příslušné skladby, neboť sebemenší vybočení s masy lidí by její celkový dojem narušilo. Cvičenci byli řízeni

z náčelnického můstku, umístěného uprostřed střechy hlavní tribuny. Samozřejmě bylo pamatovat si své místo a cvičit podle hudby tak, jak se v průběhu celého týdne několikrát nacvičovalo. Během samotného vystoupení necítila většina účastníků žádnou nervozitu. *„Já nervozní nebyla, já sem byla ráda, že tam sem. To možná předtím, ale když jste tam, tak chcete to, co jste se naučila ze sebe dostat“* (Aneta, 86 let). *„Vono je to takovej divnej pocit. [...] Vono tam bylo několik tisíc lidí, no tak já potom tak nějak po těch pár vystoupeních jsem se nějak uklidnil. [...] Když vidíte jak cvičí ty druhý, ty jiný skladby, tak na to koukáte, že jedna řada má takhle ruce a jiný takhle, tak to se pozná. Ale ten jeden, když to zmotá, tak to je vidět jen z kraje. Ale já se nebál, že něco pomotam...“* (Josef, 67 let). *„Né, nebyla jsem nijak nervózní, to ne. Tak jako normálně, buší vám srdce, ale to spíš kvůli té atmosféře, to jako je jasný, když je kolem vás tolik lidí“* (Lenka, 65 let). Naproti tomu u mladších cvičenců se nervozita projevovala mnohem výrazněji. *„Byla jsem nervózní, ježíšmarjá. Hlavně aby nám neupadla ta stuha, to by byla vostuda, kdybysme to zkazily“* (Alena, 38 let).

Pocity, které v účastnících zanechalo vystoupení, bylo pro informátory obtížné popsat. *„Já nevím jak to říct, no prostě krásný to bylo. To byl bujarej potlesk. Lidi tleskali...“* (Aneta, 86 let). *„Já byla teda hrdá jo, že vůbec takhle před těma lidma se to takhle zacvičilo. No bylo to pěkný, vždyť už jenom, že jsme se tam dostaly jo, no byla jsem na to pyšná“* (Lenka, 65 let). *„Když to skončilo, tak byl nádhernej potlesk, tak jsme si to všichni hezky užívali. Pak byl hromadnej odchod, pochodovej. Vlastně i ten odchod z toho stadionu musel být organizovanej. Jak odchod, tak příchod se nacvičoval“* (Marie, 45 let). Při odchodu ze stadionu se tudíž dodržovala pravidla podobná těm při nástupu. Cvičenci opět organizovaným způsobem odcházeli ze stadionu, přičemž se míjeli se skupinou, která je v jednotlivých skladbách střídala. Pan Jan vzpomínal na příjezd a odjezd ze cvičiště poněkud odlišněji, než ostatní informátoři. *„Čekalo se na seřadišti, tam z těch postranních ulic se vyjíždělo. A podle toho, jak se vystupovalo, tak jsme*

byli seřazení. My jsme to zahajovali, tak jsme byli nahoře. Pak jsme projeli a hotovo, rozprsklo se to...“ (Jan, 79 let).

Po hromadném odchodu z cvičiště směřovali cvičenci opět směrem k seřadišti, kde se připravovaly další skupiny k zahájení své skladby. Někteří informátoři měli poté tu možnost, že mohli shlédnout i jiná vystoupení na strahovském stadionu, ostatní se na stadion již nedostali. *„My jsme se dívat nemohly, protože tam nebyly už žádný místa. [...] Tam by se nemohli cvičenci vůbec dostat, to bylo akorát pro veřejnost. My to mohly sledovat jenom za bránou, ale z toho jsme moc neviděly. Jak nejste na tribuně, není vidět nic“ (Marie, 45 let).* Naopak jiní si sledování ostatních vystoupení vybavili například kvůli vzpomínce na počasí, které se na spartakiádě v roce 1960 vydařilo. *„Dívali jsme se vevnitř, po bocích. Na hlavní tribuně jsme neseseděli. Jo a když jsme tam seděli, tak to bylo k nevydržení. Když jsme sledovali na tom stadionu ty druhý, co cvičili, to jsme mysleli, že to nepřežijem“ (Josef, 67 let).* *„Na ostatní jsme se dívat mohli, měli jsme volnou vstupenku. Tu jsme měli placenou na den, kdy jsme nevystupovali. Ta vstupenka nebyla drahá, asi za dvacku, ale byla jenom dolů. Byla pod sedadla, co jsou diváci, tam bylo takový pískoviště, tak tam jsme se mohli posadit. [...] Ale jinak to taky šlo. Když jsme tam byli prvně zrovna, tak jsme chtěli vidět dorostenky. No ale my jsme akorát vylezli ze stadionu a dorostenky nastupovaly. Tak teď jak to uděláme? Tak jsme šli nějakým vchodem a tam stála pořadatelka. Tak jsme jí jako začali přemlouvat, aby nás pustila. Tak vona se nás zeptala, jestli cvičíme a pustila nás tam. [...] To byl ale takovej její přístup, někdo jinej by nás tam taky třeba nemusel pustit“ (Pavel, 72 let).* Jak pan Pavel uvedl, během spartakiád v sedmdesátých a osmdesátých letech, mohli cvičenci shlédnout vystoupení v den, kdy nevystupovali. Podle paní Jany, která vystoupila na spartakiádě pouze jednou, a to v roce 1960, měli cvičenci možnost shlédnout vystoupení i po odcvičení své skladby. *„My když jsme v Praze nebydlely, protože jsme bydlely blízko, my jsme dojížděly. A zase výhoda byla, že když jsme se převlíkly a sbalily se, tak jsme mohly jít zpátky se*

dívat. Tam prostě byly vyhrazený sekce, jako kam ty cvičící se ten den mohli jít podívat na ten zbytek toho cvičení. [...] Nebo na ty generálky se taky chodilo“ (Jana, 67 let).

5.7 Symbolika spartakiády

5.7.1 Cvičební oděvy

Spartakiádní dresy patřily jistě k nejdůležitějším prvkům, díky nimž se zvýraznila celá choreografie skladeb. Někdy byly doplněny různými předměty v podobě šátků, kuželů, míčů či švihadel, se kterými vystupující v průběhu skladby cvičili. Hromadně šité dresy si cvičenci před spartakiádou vyzvedávali na speciálně určených místech po celé republice. *„To byly určitý prodejny, vyfasovaly se lístečky a jenom tam se vydávaly ty sukničky a tuto všechno na ty spartakiády. [...] A se mnou tam museli rodiče, když jsem byla malá, tam jsem si to musela vyzkoušet, jestli mi to sedí“ (Alena, 38).* Dresy a jejich příslušenství, které tvořily cvičící předměty a obuv, se vydávaly cvičencům zdarma. *„My jsme na to dostaly poukaz a na to jsme si všechno vyzvedly. Dres, ponožky, jarmily, švihadlo, to jsme všechno měly zadarmo“ (Marie, 45 let).* Podobně vzpomínali i další účastníci spartakiády. *„To byly poukazy na oblečení, všechno tuhleto jako dresy, to tílko, ty cvičky, na to jsme měli poukazy, to se neplatilo“ (Josef, 67 let).* *„Všechno jsme to měly zadarmo, jak to oblečení, cvičky, tak i doprava, jídlo, svačiny i pití bylo zadarmo“ (Jana, 67 let).* Z uvedených výpovědí vyplývá, že dětské cvičenci dostávaly dresy bez poplatku, na rozdíl od dospělých, kteří za dresy již určitou částku platili. *„To se platil dres, pak nějakéj účastnickej poplatek, a i jízdenka na vlak se platila“ (Pavel, 72 let).*

Propracovanost dresů či jejich barevné provedení v sobě jistě odráželo určitý význam některých skladeb. Například dorostenky s bílými sukněmi a halenkami za pomoci žlutých šátků ve vyrovnaných řadách

za střídavého sedu a stoje představovaly zvlněné lány obilí (Roubal 2005: 12). I samotní účastníci viděli ve svých dresech například národní symboliku. „*My měli bílej nátělník a červený trenýrky a připadalo nám to asi tak, že je to nějaká ta národní barva, prostě červená a bílá*“ (Josef, 67 let). Někdy účastníci spartakiády vůbec význam dressů nezaznamenali, neboť se o něj ani nezajímali. „*Já si pamatuju, že jsem měla takovou zelenou sukni asi, ale to bylo daný, to bylo předepsaný*“ (Aneta, 86 let). Další informátorka uvedla: „*My jsme jako žačky cvičily s červeným míčkem. To byl takovej červenej míček v síťce a ta síťka měla takový dvě ouška. Takže my jsme to používaly jako tyčku, nebo jako míček jsme si to házely. No prostě na tý velký ploše to bylo úžasný, protože jsme k tomu měly takový zelený sukničky, červeně zdobený. Vim, že na tej zelenej sukni byly takový červený výšivky jo, to šlo k tomu míčku*“ (Jana, 67 let). V případě, že dresy nenesly význam spojený s choreografií skladby, jejich barvy sloužily pouze pro efekt a zapůsobení na diváky. „*Já si myslím, že tenkrát opravdu i to oblečení a tohleto všechno bylo jako dobře vymyšlený, aby i na tý ploše, při těch přechodech, kdy se to jako mění ta červená s tou zelenou, tak to bylo barevně prostě působivý*“ (Jana, 67 let). Mladším žákyním se na poslední československé spartakiádě díky jejich dresu přezdívalo Rosničky (viz příloha 7, obr. 1, obr. 2). „*My měly tričko s takovejma těma rukávkama, vono se tomu říkalo motýlci, jak to mělo křídýlka. Pak to byla zelená suknež krátká s kšandami, bílý cvičky a oranžový stuhy. [...] Na nácviky jsme vyfasovaly žlutou a na Strahov jsme měly tu oranžovou. A ta žlutá byla hubená a ta oranžová tlustá. My sme jí musely mít ještě za páskem, abysme jí neztratily*“ (Alena, 38 let). Jiná z informátorek vzpomíná, že za ženy v roce 1980 cvičila v úborech modré barvy. Zda tato barva dresu korespondovala se skladbou, si ovšem nevzpomněla. Ženy cvičily na hudbu Bedřicha Smetany z cyklů „Má vlast“ – symfonické básně „Z českých luhů a hájů“ a „Vltava“ (Technické a organizační pokyny pro skladbu žen 1975: 2). „*To jsme měly takový modrý úbory, šaty jo (viz příloha 6, obr. 2). Já měla ty tmavší a pak ženský cvičily ještě v jinej modrej, takovej světlejší.*

To byly dva druhy. [...] No a do průvodu jsme měly zase kalhoty, to jsme takhle měly rozlišený“ (Eva, 83 let).

Muži měli většinou jednoduché složení dresu, který se skládal z různých barev. Největší zastoupení pak měla bílá barva. *„My když jsme byli v sedmdesátém pátým, tak jsme měli červený trička a zelený tepláky. Měli jsme ale poměrně dobře vybavenou celou teplákovou soupravu a trička jsme měli dvě, červený a zelený. V případě, že by se cvičilo v trenýrkách, tak jsme měli zelený trenýrky k červenému tričku. Potom už byli většinou už bílý trička a modrý tepláky (viz příloha 11, obr. 1) a ty byly na posledních dvou spartakiádách, ovšem pokaždý jiný“ (Pavel, 72 let).* Bílá barva převládala i u skladeb, na které cvičili vojáci. Jejich oděv se skládal pouze ze spodního dílu, a to bílých trenýrek, což s sebou přinášelo i povinné opalování. *„To sme měli jen bílý trenky a jinak sme byli nahý. A řekli nám, abysme nebyli jako bledule, tak sme se museli opalovat, vždycky na střeších. [...] Abysme se nespálili, tak sme se museli natřít naftou“ (Milan, 53 let).* Vojáci patřili k jedněm z nejoblíbenějších skladeb, čímž zůstali v paměti mnoha cvičenců. *„Vojáci byli teda pěkný, to víte, oni měli bílý trenýrky, vopálený, nahý jo. No a voni se museli vopejkat pravidelně. Ten bronz je něco jinýho než, když je bílý tělo a bílý trenýrky. Takže aby to vyniklo“ (Aneta, 86 let).* *Vojáci, ty měli vždycky ohromnej úspěch, a jak tam naběhli jo, to z toho úplně šel mráz po zádech“ (Lenka, 65 let).* Výjimku mezi vojáky představoval pan Jan, jehož na plochu dovezly vojenské vozy. Během své skladby s fanfárkami vystupoval ve vojenské uniformě. *„Byli jsme ve vycházkovym, měli jsme přilby, já měl schovanej nos, když jsem si jí narazil“ (Jan, 79 let).*

Synchronizovaný pohyb několika set mužských těl, ať už se jednalo o sokolské slety nebo turnerské festivaly, se stal obrazným vyjádřením pro jednotnou, čistou a militaristickou národní komunitu. Mužská obnažená těla se svým pohybem stala důkazem kontinuity národní komunity od dob středověkých válečníků po současnost, a rovněž

i ztělesněním síly zmechanizované společnosti, jež byla řízena povely z jednoho centra. Kromě demonstrace fyzické připravenosti mužské populace a její schopnosti se podřídit příkazu na jediný povel, neslo odhalené mužské tělo ještě jiný význam. Hlavním úkolem bylo předvést, že těla nejsou ženská, jelikož ženské tělo představovalo během devatenáctého století nestálost, slabost, promiskuitu, a právě svou absencí umožňovalo mužům symbolizovat pravý opak. Cvičky se poprvé objevily až v roce 1901, a to během sokolského sletu (Roubal 2005: 10–11). Vojenské skladby na spartakiádách, především v sedmdesátých a osmdesátých letech, představovaly rovněž kult mladého, silného mužského těla a navázaly tak na militaristické tradice sokolských a turnerských vystoupení (Roubal 2006: 87).

5.7.2 Význam a vnímání spartakiádních skladeb

Jako základní nástroj významového konstruktů spartakiád je potřeba chápat především samotné lidské tělo a jeho pohyb. Cvičenci na strahovském stadionu svým jednotným pohybem navozovali „...*představu splývání jedinců do jediného celku, do jediného těla, s jediným srdcem a jedinou vůlí*“ (Roubal 2006: 80). Cvičenci, tudíž lid v lidové demokracii představoval nejvyšší autoritu, přičemž myšlení za lid bylo obstaráváno politickou stranou. A právě lid své „vědomí“ projevoval svým veřejně vyjádřeným souhlasem se stranickou politikou. Úkol spartakiády spočíval ve ztělesnění lidu s jeho „vědomím“. Roubal (2006) vidí v choreografii skladeb během trvání spartakiád značný posun. Zatímco v padesátých a šedesátých letech byl lid reprezentován pomocí modelu výkonné továrny, od sedmdesátých let začal převládat model šťastné rodiny. Tato postupná proměna vypovídala „...*o ideologickém vývoji komunistického režimu, ale také [...] o autonomii politického rituálu vůči politické moci*“ (Roubal 2006: 80–81). S takovýmto rozdělením spartakiád na dvě období se ale informátoři dle svých výpovědí zcela neztotožňovali. Pokud budeme následovat Roubalovo rozdělení

spartakiád na dvě období, informátoři se vždy účastnili spartakiády pouze v jednom z nich. Jelikož se ani jeden z informátorů zároveň nezúčastnil spartakiád obou vymezených období, nemohli si mezi nimi uvědomit rozdíly. O tom, že na plochu v prvním jmenovaném období vjížděly vozy, motorky (viz příloha 4, obr. 1), traktory nebo tanky (Roubal 2006: 79–81; Mucha 1956: 194), svědčí vyprávění jednoho z informátorů, který se takového vystoupení zúčastnil. Ovšem choreografii první spartakiády porovnat s těmi následujícími nemohl, neboť o ně později nejevili zájem. *„Tam jezdily nějaký vozy, to jo, to je pravda. [...] Vždyť nás tam taky navezli, tam sme to vodtroubili a jeli sme zas zpátky“* (Jan, 79 let).

První spartakiáda byla rozdělena do čtyř dnů, z nichž první den byl věnován mládeži, druhý dospělým, a poslední dva dny Svazarmu a ozbrojeným silám. Proč se na první spartakiádě v roce 1955 objevovaly převážně výše zmíněné vojenské prvky, lze chápat v kontextu doby, kdy se spolu potýkaly dva režimy, tj. západní imperialistický a komunistický tábor. Hlavním projevem se stala i válka v Koreji, u které hrozilo nebezpečí přerůst v další světovou válku. I některé komentáře k záznamům první spartakiády se vyznačovaly vojenskou rétorikou, jako tomu bylo například u vystoupení výsadkářů (viz příloha 4, obr. 2), (Retro, Rok 1955, zveřejněno 2013). Sportovní historik František Kolář komentoval poslední dva dny spartakiády slovy: *„...poslední dva dny byly výrazem té militarizace tehdejší tělovýchovy, tehdejší společnosti, protože tam za prvé ty skladby se jmenovaly ‚Žádná překážka nemůže zabránit splnění úkolu‘ [nebo] ‚Jsme odhodláni bránit naši vlast na zemi i ve vzduchu‘. Skákali parašutisté na strahovský stadion a tam cvičili. Na stadionu se objevily i těžké zbraně, přijely tam nejenom motocykly, nejenom koně [...] ale přijely i obrněné tanky a transportéry a vůbec i děla se přitáhla.... Nad stadionem létaly stíhačky a triskáče. Takže tohleto všechno bylo znakem té určité militarizace v tehdejší době“* (Retro, Rok 1955, zveřejněno 2013).

Jeden z informátorů výše uvedený názor nesdílel, neboť na spartakiády v šedesátých letech vzpomínal následovně: *„Při skladbě Svazarmu v roce šedesát tam jezdili chlapci na motorkách, [zatímco] při skladbě armády v roce šedesát pět, to jsme tam byli manželkou v hledišti, tak vozily vojáky na plochu obrněný transportéry. Ovšem to nebylo jako ukázka techniky, to bylo dělaný tak asi jako na efekt. Když nastupovala armáda, tak udělaly tři migy svíčku nad stadionem. Letěly nahoru a všichni koukali nahoru, a protože ty ótéčka jezdily potichu, tak ty tam stačily zatím, než ty lidi dali hlavu dolů, tak tam stačily ty vojáky navozit. Takže když přiletěly letadla, byl stadion prázdný a když odletěly, tak byl plný. Ale nebyla to žádná demonstrace, jakou máme techniku, ty ótéčka nikdo neviděl, kdo se nepodíval nahoru včas, dokud neodjížděly ty poslední“* (Pavel, 72 let).

Mimo přehlídky vojenských sil vystoupily na Strahově i různé profesní skupiny, které tvořily jádro právě prvních spartakiád. Na jedné z nejprominentnějších skladeb první celostátní spartakiády, s názvem „Nová směna nastupuje“, kterou předvedly pracovní zálohy, je možné demonstrovat její vyjádření. Záměrem této skladby bylo ukázat nastupující vedoucí sílu společnosti, budoucí dělnickou třídu. Dorostenky a dorostenci během této skladby měli svými pohyby symbolizovat prvky spojené se zemědělstvím. *„Dorostenky v bílých sukních a halenkách se žlutými šátky pomocí vyrovnaných řad a střídavého sedu a stoje představují zvlněné lány obilí. [Naopak] dorostenci pak v modrém, vybaveni kovovými tyčemi, vytvářejí deset menších ozubených kol po obvodu stadionu s jedním velkým kolem uprostřed, která se díky jejich mírnému poklusu otáčejí“* (Roubal 2005: 12). Interpretace další skladby, kterou cvičily ženy s kužely, se týkala proměny v rusalčí vlání nebo tanec víl. Nicméně takováto interpretace byla informátorům zcela cizí. Význam skladby jim buď nebyl sdělen, nebo jej z paměti vytěsnili. *„Já už si nepamatuju, jak se ta skladba jmenovala. Vim, že jsme cvičily s kuželema. [...] Já mam ještě tamhle schovaný kužele. [...] Zkoušela jsem mlejnek, mně ten mlejnek už vůbec nešel. To takhle v ruce to držíte*

a s tím kroužíte“ (Aneta, 86 let).

Mnozí z informátorů se o význam skladeb nezajímali, neboť jak uvedl jeden z nich, *„...to bylo daný. O tom jsme nějak moc neštudovali, i když je možný, že nám částečně bylo vysvětleno něco, co ta skladba představuje, ale bohužel, to si nepamatuju“ (Josef, 67 let).* O tom, zda se během skladby cvičenci uspořádávali do jednotlivých tvarů a obrazců, poznamenal: *„My jsme nastoupili po celý ploše, a pak se to buď seběhlo, několik tich cvičenců dohromady a udělalo to určitej nějakěj obrazec. A pak se to muselo rozběhnout zase na svý značky. Třeba jsme se seběhli a udělalo to kruh“ (Josef, 67 let).* Další z informátorů k významu skladeb uvedl: *„K tomu se nějaký politický kecý nevedly, to by nikdo neposlouchal“ (Pavel, 72 let).* Paní Marie při skladbě za učňovskou mládež (viz příloha 8, obr. 2; příloha 9) v roce 1985 u své skladby nezaznamenala ztotožnění s významovými prvky. *„Já si akorát pamatuju mladší žákyně, ty měly Poupata (viz příloha 8, obr. 1). To byla taková živá, rázná, hezká, typická hudba, a my jsme měly zase trošičku něco rozdílnýho. Si pamatuju, že se mi strašně líbila ta skladba Poupata, že to bylo takový hezký, vyzpívaný, rytmický“ (Marie, 45 let).* Další informátoři si také nedokázali u své skladby vybavit spojitost choreografie cvičení s hudbou. U jiných skladeb ale tento soulad naopak zaznamenali. *„Já si pamatuju, že jedna spartakiáda, jedno cvičení, ale já už nevím který, bylo dělaný na hudbu Vltavy. A i ten nástup byl do toho krásně udělanej. [...] To cvičily ženský si myslím tenkrát. [...] A to [...] vám šel mráz po zádech, jak to bylo emocionálně dobře zvládnutý. I ten nástup jak ta Vltava pramení, tak ty ženský se jako vlnily“ (Jana, 67 let).*

Jelikož cvičenci v době nacvičování secvičovali pouze jednotlivé části, které byly následně na krajských spartakiádách a na strahovském stadionu poskládány do jednotlivých celků, neuvědomovali si, jaké obrazce skladba tvoří. Právě díky nácvikům v menších skupinách, nedokázali cvičenci interpretovat výrazovou stránku skladby. Celé své vystoupení mohli následně sledovat až zpětně z televizního záznamu,

kdy již bylo zřejmé, jakou choreografií se skladba vlastně vyznačuje. *„Já ani nevím, jestli nám jako řekli, jak ta skladba má vypadat. [...] To jako nepoznáte, když je kolem vás tolik lidí, a člověk se soustředí jenom na ty svoje kroky, že se jde dopředu, dozadu, do strany jo. [...] Někej obrazec sme dělaly, ale to sem potom viděla pěkně až v televizi, jak to vypadalo“* (Lenka, 65 let).

Spartakiádní skladby se koncipovaly zejména podle genderu. Ten zůstával klíčovou kategorií pro utváření celkového rituálu spartakiád. Genderové rozdíly mezi mužským a ženským tělem představují nejstálejší binární opozici, jež napomáhá reprezentovat společenskou komunitu. Ve spartakiádách, kde se odrazila symbolika lidského těla, se tato binární opozice, založená na genderových rozdílech, stala základním prvkem, který pro svou stálost předčil jiné symbolické rozdělení týkající se věkových kategorií či fyzických proporcí (Roubal 2005: 13–14). V počátcích byl především kladen důraz na funkci lidského těla, což mělo za následek vytvoření těla, které mělo genderové rozdíly zdůrazňovat. Jednotlivé spartakiády se ale lišily právě s ohledem na funkčnost, jež byla protěžována především u prvních spartakiád, jakožto model tzv. továrny. Tento model odkazoval k základním požadavkům komunismu, pokroku a plánu. V továrním modelu spartakiád je tedy rozdělení genderových rolí chápáno jako funkční, kdy každý prvek má vymezený svůj úkol, prostor a v reprezentaci společnosti tak plně vytváří efektivní mechanismus. Později se i hodnotící komise plně soustřeďovaly na zachování ženského či mužského charakteru skladeb (Roubal 2005: 13). Takovéto rozdělení na vyloženě „ženské“ a „mužské“ skladby se odrazilo i v samotném vnímání účastníků spartakiád. Ženy se téměř shodly ve svém vnímání skladeb. *„Mužský měli takový ty silový. Takový, že jsou vyloženě ty chlapáci, to my ne“* (Aneta, 86 let). *„Muži měli většinou takový rázný a ženy měly takový ladnější pohyby, ladnej pohyb rukou a tak“* (Marie, 45 let). Třetici uzavřela paní Lenka: *„No to se ví, že chlapi museli mít skladby jako na tu sílu. Hlavně vojáci. A nesměli se splést, to kdyby někdo spadnul z těch pyramid (viz příloha 13), to by bylo nadělení. To se*

prostě stát nesmělo. [...] Ženský, ty měly takový pomalejší skladby. Sme cvičily jen krok tam, zpátky, do strany, [zkrátka] nic rychlého“ (Lenka, 65 let). I muži viděli ve skladbách značné rozdíly. *„Ženský byly spíš na takovýto, jak bych to řek, na ty ladný pohyby. [...] No a chlapi ty byli taková různější. Jako na kuráž, sílu“* (Milan, 53 let). *„Ženy měly tu skladbu takovou pomalejší, neměly takový tempo“* (Josef, 67 let). Pro ženské skladby se staly typické kruhy a další oblé tvary (viz příloha 6, obr. 1; příloha 10). Obsahovaly plno rozsáhlých choreografických změn a přechodů, což snižovalo jejich fyzickou náročnost až na úroveň prosté chůze. Naopak mužské skladby byly tradičně tvořeny pravoúhlými či obdélníkovými tvary a rovněž přímými řadami (viz příloha 11, obr. 2), jež dynamicky prostupovaly plochou strahovského stadionu (Roubal 2006: 86). To také potvrzuje výpověď jednoho z informátorů. *„Když nastupovali vojáci, tak ti měli jenom trenýrky vojenský a ty nějaký kecky a ti letěli, letěli přes celej stadion. Tam byl důraz, a to že jsou to jakoby vojáci, tak mají být natrénovaný“* (Josef, 67 let). Nicméně, vojáci neztělesňovali pouze sílu. Během československé spartakiády v roce 1985 zablácení vojáci dokazovali svou odhodlanost nezastavit se před žádnou překážkou (nepříznivé počasí), a jejich fotografie otevřeně dokumentují jejich spojení s rodnou zemí. Nepřízeň počasí byla zakomponována do celkové spartakiádní výpovědi o oddanosti cvičenců – lidu straně (Roubal 2006: 88). Nepřízeň počasí spartakiády provázela i v letech minulých. Zejména o vojácích se v Rudém právu z roku 1975 psalo následovně: *„Vojáci se odvážně vrhali na blátivou zem. A tu už nebyli snědobílí, ale téměř splývali s barvou plochy stadiónu. Člověka napadlo – splývají, srůstají se zemí. Se zemí, jejíž klid a mír byly svěřeny jejich rukám – Československé lidové armádě“* (Houfová 1975: 2).

Choreografie skladeb plně korespondovala jak s genderem, tak věkovými rozdíly. I samotné názvy skladeb vypovídaly o tom, jaké kategorie cvičenců budou skladby předvádět. Skladby s názvy „Pohádka“, „Radostná jar“ nebo „Buď připraven k práci a obraně vlasti“ byly typickým příkladem dětských či žákovských skladeb. Význam názvu poslední

uvedené skladby se zkratkou „BPPOV“, na kterou cvičil v roce 1960 pan Josef, vysvětlil slovy: *„To se plnily odznaky připravenosti, což bylo třeba sportovní běhy, skoky do dálky, házení kriketovým míčkem, vytrvalostní běh. Na to se plnil ten odznak. Ono to bylo daný tím, že my jsme jako osmá třída byla ve skutečnosti poslední třída školy. Až po nás už byla povinná devítka. Takže my tím, jak jsme vycházeli na ty učňovský a tak, tak proto se dělal tenhle ten odznak, a na ten právě udělali tu skladbu“* (Josef, 67 let). Jak jedna z informátorek poznamenala, skladby odpovídaly i věku cvičenců. *„Jedna ta spartakiáda, tam byly ty maminky s malejma dětma, šolkovejma dětma, tak na to byly takový ty dětský melodie“* (Jana, 67 let). Oproti tomu skladby s názvy „Vás budeme bránit“ nebo „Odvahou ke kázni, obratnosti a vytrvalosti“ byly složeny speciálně pro armádu československého státu. (Pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády 1960: 22–23).

5.7.3 Vzpomínání na spartakiádní stadion

Strahovský stadion sám o sobě dokresloval a utvářel atmosféru všech spartakiád. Po dobu jejich trvání ale nezůstával stejný a jeho vzhled se postupně proměňoval tak, jak se proměňovaly skladby a vnímání lidského těla. Například při I. celostátní spartakiádě Bránu borců zdobily antické sloupy a zakrývala ji tmavě rudá opona, nad níž vynikala dvě mohutná sousoší (viz příloha 6, obr. 1). Tyto antické sloupy postupem času zmizely, stejně tak i pylony se sousošími i emblémy spřátelených států. Po odstranění dekorací socialistického realismu, zůstala strohá betonová konstrukce, která umožňovala interakci diváků a cvičenců (Roubal 2006: 82–83, 86). Jak dokládají dobové fotografie, stadion byl v době spartakiád vyzdoben mnoha transparenty s dobovými hesly (viz příloha 11, obr. 2), fotografiemi stranických ideálů, a v neposlední řadě také národními symboly, především vlajkami.

Namísto nezájmu o výzdobu strahovského stadionu, ji informátoři dle svých slov spíše nevěnovali tolik pozornosti. *„Ale jo, něco bylo, ale to si nepamatuju přesně, vim, že tam byly nějaký takový hlavouni na těch transparentech“* (Josef, 67 let). *„Byl tam Marx, Engels a tyhle ty šaškové, jako na každé komunistické oslavě, jako při prvním máji a tak. [...] My jsme ani všechno neviděli, nás tam zavezli a za chvíli jsme byli pryč, aby tam bylo místo. Kdo odcvičil, tak už ho vezli“* (Jan, 79 let). Takto vnímali kulisy stadionu účastníci prvních spartakiád. Oproti tomu, při pozdějších spartakiádách, kdy postupně kulisy vymizely, bylo o stadionu smýšleno následovně: *„Já jsem nic takového neviděl, jako to, co bylo na těch spartakiádách předtím. Za mě tam nebyla vůbec žádná propagace a už vůbec ne propagace socialismu nebo takovýchle věci. Akorát co tam bylo, byla živá opona, ta byla z vojáků, který měli rudý třepetalky. A ta brána se otvírala a zavírala. A jestli byly ty třepetalky červený nebo modrý, to nikoho nezajímalo. Snad jen někde tam bylo na transparentu ‚Ať žije spartakiáda‘ nebo takovýchle věci, ale to bylo všechno“* (Pavel, 72 let). Mnozí informátoři si nedokázali vybavit vůbec žádné dobové kulisy stadionu, protože v dané době vyrůstali po celý život, jak uvedla jedna z informátorek: *„My jsme vyrůstaly v komunismu, tak jsme to braly jako normální věc. Nám to nepřišlo nijak zvláštní, že by někde byly nápisy spojený se socialismem. [...] Vim, že něco bylo na tej Bráně borců, ale už si nepamatuju co. [...] Byly tam ještě nějaký vlajky vztyčený, na tribuně byly taky nějaký transparenty a tak“* (Marie, 45 let). Heslo na Bráně borců, na které si paní Marie nemohla vzpomenout, znělo „Za socialismus – za mír“. Jednalo se o centrální heslo spartakiád, jehož vývoj¹⁶ dokumentoval ideologickou strnulost režimu a kontrastoval s dynamikou tělesné symboliky spartakiád (Roubal 2006: 86). Další z informátorek si během spartakiády v roce 1985 pamatovala jen některé kulisy, které s dobovou ideologií neměly nic společného. *„Byly tam vlajky,*

---

¹⁶ Heslo se objevilo při posledních třech československých spartakiádách v různém znění. Při spartakiádě v roce 1975 tedy znělo: „Za mír, za socialismus“, při spartakiádě v roce 1980, kdy byla čárka nahrazena pomlčkou znělo: „Za mír – za socialismus“, a při poslední spartakiádě v roce 1985 došlo pouze k prohození slov, tedy: „Za socialismus – za mír“. (Roubal 2006: 84).

byly tam transparenty, ale to byly spíš poutače“ (Alena, 38 let).

Účastníci spartakiády také často vnímali přítomnost prezidenta republiky a členů strany na hlavní tribuně. *„Vždycky tam byl prezident nebo alespoň předseda vlády, vždycky jsme mu za to stáli“ (Pavel, 72 let).* *„Nám bylo řečeno, že se zúčastní ten a ten představitel vlády nebo strany a to bylo vše. Kde mají ty místa, to jsme věděli, takže jsme tam třeba jukli. Když byl nástup a pak když jsme se rozběhli a ustálilo se to, tak se koukalo kde kdo je“ (Josef, 67 let).* V některých případech byli cvičenci dokonce upozorněni na přítomnost představitelů státu. *„Nás na to upozornili, že vepředu na hlavní tribuně budou sedět všichni ti nejhlavnější, nejvyšší. [...] Protože jsme věděly, že budeme v těch prvních řadách, tak nám řekli, že na nás bude nejlíc vidět. Tak abysme to nezkazily“ (Marie, 45 let).* Zajímavou vzpomínku na první celostátní spartakiádu má pan Jan, který jako voják troubil fanfáry. *„Troubili jsme, tam stál major Vostrčil¹⁷, co hrál v ‚Hoří, má panenko‘. Ten mával praporkem na tribuně a řídil nás. [...] No a Tonda Zápotockejch tam byl“ (Jan, 72 let).*

Vedle představitelů státu zpřítomňovaly státní moc nejen vlajky, ale také hymny. Například před rokem 1968 se stalo tradiční součástí všech tří celostátních spartakiád vyvěšování československé a sovětské vlajky za doprovodu zpěvu obou hymen. Ovšem v roce 1975 pak nahradil sovětskou vlajku symbolický rudý prapor, který svou hymnu neměl (Roubal 2006: 30).

---

¹⁷ Jan Vostrčil se filmy proslavil až v důchodovém věku. Předtím ho živila hudba. Působil jako křídlovkář například v pražské vojenské posádce nebo hrál u Hradní stráže. Učil rovněž na vojenské hudební škole (Procházka 2011, nestr.).

6 ZÁVĚR

Spartakiády, vyznačující se svou masovostí, tvoří rámec, v němž se prolínají a střetávají politické, sportovní, sociální a kulturní aspekty. Na strahovském stadionu se synchronizovaný pohyb cvičenců stal téměř dokonalou metaforou komunistického politického režimu, doslova jeho ztělesněním. Důležitým rysem, a také hlavní myšlenkou spartakiád bylo synchronizovat celou zemi, a tím dokázat, že se na spartakiádě podílí celý lid. Tento lid pak svou účastí na spartakiádě podporoval vládnoucí stranu a strana naopak jeho podporu přijímala. Svou účastí na stadionu lidé, ať už se jedná o cvičence nebo diváky na tribunách, potvrzovali účast na společném díle, na věci socialismu. Současně komunistický režim, vyznačující se svou organizovaností, díky níž spartakiády představovaly skutečný vrchol propracovanosti, vkládal do spartakiád silný ideologický podtext, čímž se staly předmětem systematické politické manipulace. Jedním ze základních stavebních prvků spartakiád se stala disciplína a kázeň, což odráží jistou návaznost na turnerská cvičení. V porovnání se sokolskými slety neobyčejně vzrůstala i významová zatíženost všech prvků skladeb, přičemž každé vystoupení mělo mít svůj smysl, srozumitelnou a působivou myšlenku (Roubal 2006: 29; Macura 2008: 153–156). Liší se tato makroperspektiva od aktérských výpovědí?

Nacvičování na spartakiádu a její účast na ní, chápali někteří informátoři jako pokračování účasti na sletech a politický význam spartakiád nebrali v potaz. Proto z jejich výpovědí vyplývá, že se s výše uvedeným tvrzením zcela neztotožňovali. *„Vono bylo úplně jedno, jestli se to jmenovalo slet nebo spartakiáda. Lidi tam šli rádi, rádi cvičili, tak je to jedno. Nezáleží na názvu“* (Aneta, 86 let). Naopak jiní informátoři, kteří vyrůstali v údobí spartakiád, zřejmě takovéto souvislosti také nevnímali. *„My jsme vyrůstali v komunismu, tak jsme to brali jako normální věc“* (Marie, 45 let). Pokud informátoři viděli ve spartakiádách propagaci komunistického režimu, byli to zejména muži, kteří vykonávali vojenskou službu a nacvičování na spartakiádu měli povinné. I přesto, že se někteří

cvičenci k dobovému režimu nepřikláněli, vytvořili si vlastní zdůvodnění proč jet do Prahy na spartakiádu, kde byla explicitní komunistická propaganda. Svým vlastním způsobem propagandu nevnímali a chápali cvičení jako další účast na sletu.

Třebaže se spartakiády staly vyvrcholením oslav osvobození Československa Rudou armádou, nebyly cvičenci vnímány v prvé řadě jako politická událost. *„My byly rádi, že můžem cvičit, nás takovýhle věci, jako že by to byla nějaká propaganda, nezajímaly“* (Lenka, 65 let). Přesto například v informačním bulletinu z roku 1980 bylo k ideovému záměru spartakiády zdůrazněno následující: *„ČSS 1980 se celkovým svým programovým zaměřením tak stane opět významnou politicko-spoolečenskou událostí, která umožní širokým vrstvám občanů ČSSR vyjádřit svoji podporu politice KSČ...“* (Bulletin 1980: 1).

Vedle politického obsahu spartakiád byla pozornost rovněž zaměřena na význam a choreografii spartakiádních skladeb. Dle Roubala lze vysledovat mezi spartakiádami v padesátých a šedesátých a následně v sedmdesátých a osmdesátých letech značný rozdíl. Přitom pro první období spartakiád byl charakteristický tzv. model výkonné továrny, v pozdějším období naopak začal převládat model šťastné rodiny. S takovýmto rozdělením se informátoři neztotožňovali, a ani nemohli, neboť se ani jeden z informátorů neúčastnil spartakiád v těchto dvou obdobích zároveň. Z pohledu aktérů tedy naznačené rozdíly nebyly vnímány. Až skladby především v sedmdesátých a osmdesátých letech, koncipované podle věkových a genderových kategorií, byly účastníky vnímány. Rozdílnost viděli především v rytmu skladeb, který byl přiměřený věku cvičenců, kdy mladí cvičenci vystupovali za doprovodu rychlých a dynamických skladeb. Naopak skladby pro starší účastníky byly pomalé a na fyzickou kondici méně náročné. U mužů a žen pak viděli rozdílnost především v dynamičnosti a ladnosti skladeb, jak uvedla jedna z informátorek. *„Muži měli většinou takový rázný a ženy měly takový ladnější pohyby, ladnej pohyb rukou a tak“* (Marie, 45 let).

Spartakiáda se pro mnohé účastníky stala nezapomenutelným zážitkem, ať už pozitivním, tak negativním. Většina informátorů na nacvičování, ale hlavně na atmosféru hlavního města, vzpomíná dodnes s patřičnou nostalgií a potěšením. Účastníci vzpomínali jak na nacvičování, tak také především na davy lidí, které spartakiádní Prahu zaplnily, dále na samotné hlavní město, které nabízelo mnoho kulturních událostí a v neposlední řadě také na cizince, černochoy, jež někteří viděli poprvé v životě. Značná popularita spartakiád svědčí o schopnosti komunistického režimu „...*prosadit vlastní rituální rámeček, určit základní parametry slavnosti a přimět společnost se na ní podílet*“ (Roubal 2006: 31). Na otázku, zda by se informátoři zúčastnili spartakiád, v případě že by se v současnosti i nadále konaly, poznamenali: „*No to víte, že jo*“ (Aneta, 86), anebo jak dodal pan Josef (67 let): „*Dneska už bych to nezvládl, ale kdyby jo, tak klidně.*“

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

7.1 Literatura

Berg, B. L.: (2001): *Qualitative research methods for the social science*. Boston, Mass; London: Allyn and Bacon.

Berger, P. L.–Luckmann, T. (1999): *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Bernard, R. H. (1995): *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Walnut Creek: AltaMira Press.

Bernard, R. H.–Ryan, G. W. (2010): *Analyzing qualitative data: systematic approaches*. Los Angeles: SAGE Publications.

Československá spartakiáda 1985 (1983): Praha: Olympia.

Československá spartakiáda 1980: Bulletin č. 1 (1980): Praha: Olympia.

Československá spartakiáda 1975 - Technické a organizační pokyny pro skladbu žen (1975): Praha: Olympia.

Davídek, J. (1955). Praha patří mládeži. *Rudé právo*. 172/35, 1.

Demetrovič, E. (eds.), (1985): *Československá spartakiáda 1985*. Praha: Olympia.

Disman, M. (1998): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

Fidelius, P. (1998): *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda.

Giddens, A. (2000): *Unikající svět: jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Grexa, J.–Strachová, M. (2011): *Dějiny sportu: přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita.

Hendl, J. (2005): *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*.

Praha: Portál.

Hoberman, J. M. (1984): *Sport and Political Ideology*. Austin, University of Texas Press.

Hobsbawm, E.–Ranger, T. (2003): *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hodaň, B. (2003): *Sokolství a současnost*. Olomouc: Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury.

Houfová, J (1975). *Skvělá přehlídka mládí a krásy socialistického Československa*. Rudé právo. 151/55, 2.

Jahn, F.L.–Eiselen, E. (1905): *Die deutsche Turnkunst zur Einrichtung der Turnplätze*. Leipzig: P. Reclam jun.

Kozáková, Z. (1994): *Sokolské slety 1882–1948*. Praha: Orbis.

Kyndrová, D. (2011): *Rituály normalizace. Československo 70–80. let*. Praha: Kant.

Macura, V. (2008): *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia.

Mucha, V. (1956): *První celostátní spartakiáda 1955*: [sborník]; [předmluva Marie Majerová; fotografie Vilém Heckel... et al.]. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství.

Mucha, V. (1953): *K dějinám dělnického tělovýchovného hnutí*. Praha: Orbis.

Olivová, V. (1979): *Lidé a hry: historická geneze sportu*. 1.Praha: Olympia.

Riordan, J. (1991): *Sport, politics and communism*. Manchester, Manchester University Press.

Roubal, P. (2003): Politics of Gymnastics: Mass Gymnastic Display under Communism in Central and Eastern Europe. *Body & Society* 9 (2).

Roubal, P. (2006): „Dnes na Strahově promluví masy.“ *Proměna symboliky československých spartakiád 1955-1990*, in: Kuděj 8, 2006, č. 2, s. 79-89.

Roubal, P. (2006/6): Jak ochutnat komunistický ráj. *Dějiny a současnost*. 2006/6. s. 28 – 31.

Silverman, D. (2005): *Jako robíť kvalitatívny výskum - Praktická príručka*. Boskovice: Albert.

Šterc, J. (1975): *Československé spartakiády, nejmasovější projev naší tělesné výchovy*. Praha, Olympia.

Stiebitz, M. (1965): *Spartakiáda: Pásmo z dějin našich masových tělovýchovných vystoupení*. Plzeň: Krajská knihovna v Plzni.

Vaněk, M.–Mücke P. (2011): *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze.

Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády (1960). Praha: STN.

Waic, M. a kol. (2008): *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*. Praha: Karolinum.

Waldauf, J. (2007): *Sokol. Díl první: malé dějiny velké myšlenky*. Luhačovice: Atelier IM.

Waldauf, J. (2010): *Sokol. Díl druhý, Československé sokolstvo v zahraničí 1952–1975: malé dějiny velké myšlenky*. Luhačovice: Atelier IM.

Zápotocký, A.: Projev prezidenta republiky Antonína Zápotockého. *Rudé právo*, 1955, roč. 35, č. 173 (24. 6.), s. 1

7.2 Internetové zdroje

II. celostátní spartakiáda 1960, You Tube [online], [citováno 2. 4. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.youtube.com/watch?v=aGuv2overHE>.

55 let od prvního masového vystoupení na Strahově – raz, dva... Takhle se cvičilo na Spartakiádě! [online], [citováno 19. 4. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.ahaonline.cz/clanek/musite-vedet/46711/55-let-od-prvniho-masoveho-vystoupeni-na-strahove-raz-dva-takhle-se-cvicilo-na-spartakiade.html>.

Autobiografie a sociologie [online], [citováno 22. 2. 2013]. Dostupné na internetu: <http://zdenek.konopasek.net/archiv/texty/Judyhtml.htm>.

Bertaux, D., Kohli, M. (1984): The Life Story Approach: A Continental View. Annual Review of Sociology, Vol. 10.: 215-237, [online], [citováno 23. 2. 2013]. Dostupné na internetu: <https://jstor.zcu.cz:8443/stable/2083174?&Search=yes&term=bertaux&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dbertaux%26wc%3Don%26dc%3DAI%2BDisciplines&item=1&ttl=909&returnArticleService=showArticle>.

Česká obec sokolská [online], [citováno 11. 1. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.sokol-cos.cz/zalozeni-sokola-DBAE>.

Jelínková, K. (2003): Strahovský sletový stadion [online], [citováno 29. 3. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.sokol.cz/sokol/index.php?action=zobrazdokument&typdok=1&iddok=1603>.

Morkes, F.: Jak vzniklo slovo „spartakiáda“ [online], [citováno 2. 3. 2013]. Dostupné na internetu: http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/209629.

Orel – křesťanská sportovní organizace [online], [citováno 15. 1. 2013]. Dostupné na internetu: http://www.orel.cz/?ukaz=pocatky_orla_morava.

Procházka, L. (2011). Jan Vostrčil, předseda plesového výboru v Hoří,

má panenko: Před kameru ho nutili! [online], [citováno 12. 4. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.ahaonline.cz/clanek/zhavedrby/64097/jan-vostrcil-predseda-plesoveho-vyboru-v-hori-ma-panenko-pred-kameru-ho-nutili.html>.

Retro, rok 1955 (2013) [online], [citováno 30. 3. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10176269182-retro/213411000360011/obsah/248863-prvni-celostatni-spartakiada/>.

Roubal, P. (2005): Krása a síla – genderový aspekt československých spartakiád [online], [citováno 11. 1. 2013]. Dostupné na internetu: http://www.genderonline.cz/uploads/95673ac713d3ed268102f18d24dea54342a34d72_krasa-a-sila.pdf.

Strahovské studentské koleje [online], [citováno 29. 3. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.slavnestavby.cz/stavby/stavby-prahy-6/strahovske-studentske-koleje>.

Svoboda, M. (2012): Biografická metoda v antropologii [online], [citováno 23. 2. 2013]. Dostupné na internetu: <http://antropologie.zcu.cz/biograficka-metoda-v-antropologii>.

Štrob, P. (2009): Ten krásný den, kdy jsme vyletěli na značky! [online], [citováno 19. 4. 2013]. Dostupné na internetu: http://www.padesatpetplus.cz/cs/site/lide-a-nazory/pamatujete/Ten_krasny_den_Spartakiada.htm.

Turnfest 2013 [online], [citováno 20. 1. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.turnfest.de/portal/das-ist-turnfest/turnfest-historie/anfaenger-deutschen-turnfeste.html>.

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR [online], [citováno 18. 4. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.usd.cas.cz/cs/pracovnici/roubal-petr>.

8 RESUMÉ

Czechoslovak Spartakiads were the most spectacular mass gymnastic display, organized every five years as a celebration of the liberation of our country by the Red Army. Their tradition in Czechoslovakia dates from 1955 to 1985, except for 1970. Spartakiads were one of the symbols of the Communist regime, when thousands of gymnasts performed and created different figures by synchronized exercises of their bodies at the Strahov Stadium in Prague. The aim of this work is to reflect Spartakiads from the participant's point of view. That means with the help of memories, experiences and attitudes of the participants to give a comprehensive view of this massive performances in Czechoslovakia.

Introduction of this thesis describes the history of mass gymnastic displays, which Spartakiads came from. These are mainly the Turners and the Czech Sokol movement. Next part deals with Spartakiads, which are divided and characterized by means of the concept of Petr Roubal. Another part of this thesis is aimed on spartakiads from the participant's point of view. In its subchapters the memories of the participants are arranged chronologically from to practicing of spartakiads to performing at Strahov Stadium. There is also described the interpretation of the sense of spartakiads compositions, both male and female and the meanings of clothing of the participants. These interpretations are compared with the concept of Petr Roubal in the end.

9 PŘÍLOHY

Příloha 1: Situační plán II. celostátní spartakiády 1960. Všeobecné pokyny pro účastníky II. celostátní spartakiády (1960). Praha: STN, s. 24–25.

Příloha 2: Obr. 1: Pohled na dřevěné šatny. Mucha, V. (1956): První celostátní spartakiáda 1955: [sborník]; [předmluva Marie Majerová; fotografie Vilém Heckel... et al.]. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 202.

Obr. 2: Spartakiádní průvod Prahou, rok 1955. Mucha, V. (1956): První celostátní spartakiáda 1955: [sborník]; [předmluva Marie Majerová; fotografie Vilém Heckel... et al.]. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 114.

Příloha 3: Obr. 1: Spartakiádní průvod, rok 1985. Demetrovič, E. (eds.), (1985): *Československá spartakiáda 1985*. Praha: Olympia, s. 142.

Obr. 2: Spartakiádní průvod, rok 1985. Demetrovič, E. (eds.), (1985): *Československá spartakiáda 1985*. Praha: Olympia, s. 142.

Příloha 4: Obr. 1: Spartakiáda 1955, motoristé - svazarmovci během dne. Mucha, V. (1956): První celostátní spartakiáda 1955: [sborník]; [předmluva Marie Majerová; fotografie Vilém Heckel... et al.]. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 194.

Obr. 2: Spartakiáda 1955, svazarmovští výsadkáři. Mucha, V. (1956): První celostátní spartakiáda 1955: [sborník]; [předmluva Marie Majerová; fotografie Vilém Heckel... et al.]. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 193.

Příloha 5: Obr. 1: Závěr skladby „Nová směna nastupuje“ pracovních záloh na I. celostátní spartakiádě 1955. Cvičenci s tyčemi, vytvářejí na ploše deset menších ozubených kol s jedním velkým kolem uprostřed. Obraz doplňují dorostenky v bílých sukních a halenkách se žlutými šátky, které pomocí vyrovnaných řad a střídavého sedu a stoje představují zvlněné lány obilí. Roubal, P. (2006): „*Dnes na Strahově promluví masy.*“ *Proměna symboliky československých spartakiád 1955-1990*, in: Kuděj 8, 2006, č. 2, s. 81.

Obr. 2: Spartakiáda 1955, celkový pohled na společný nástup mládeže. Mucha, V. (1956): První celostátní spartakiáda 1955: [sborník]; [předmluva Marie Majerová; fotografie Vilém Heckel... et al.]. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 63.

Příloha 6: Obr. 1: Spartakiáda 1955, vystoupení pracovních záloh. Mucha, V. (1956): První celostátní spartakiáda 1955: [sborník]; [předmluva Marie Majerová; fotografie Vilém Heckel... et al.]. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, s. 113.

Obr. 2: Spartakiáda 1980, ženy. Kyndrová, D. (2011): *Rituály normalizace. Československo 70- 80. let*. Praha: Kant, s. 91.

Příloha 7: Obr. 1: Spartakiáda 1985, mladší žákyně. Demetrovič, E. (eds.), (1985): *Československá spartakiáda 1985*. Praha: Olympia, s. 118.

Obr. 2: Spartakiáda 1985, mladší žákyně. Demetrovič, E. (eds.), (1985): *Československá spartakiáda 1985*. Praha: Olympia, s. 119.

Příloha 8: Obr. 1: Spartakiáda 1985, skladba Poupata. Štrob, P. (2009): *Ten krásný den, kdy jsme vyletěli na značky!* [online],

[citováno 19. 4. 2013]. Dostupné na internetu: http://www.padesatpetplus.cz/cs/site/lide-a-nazory/pamatujete/Ten_krasny_den_Spartakiada.htm.

Obr. 2: Spartakiáda 1985, cvičenky učňovské mládeže. Soukromý archiv informatorky.

Příloha 9: Spartakiáda 1985, skladba učňovské mládeže. Demetrovič, E. (eds.), (1985): *Československá spartakiáda 1985*. Praha: Olympia, s. 138.

Příloha 10: Spartakiáda 1985, nacvičování dorostenek ze Slovenska. Demetrovič, E. (eds.), (1985): *Československá spartakiáda 1985*. Praha: Olympia, s. 79.

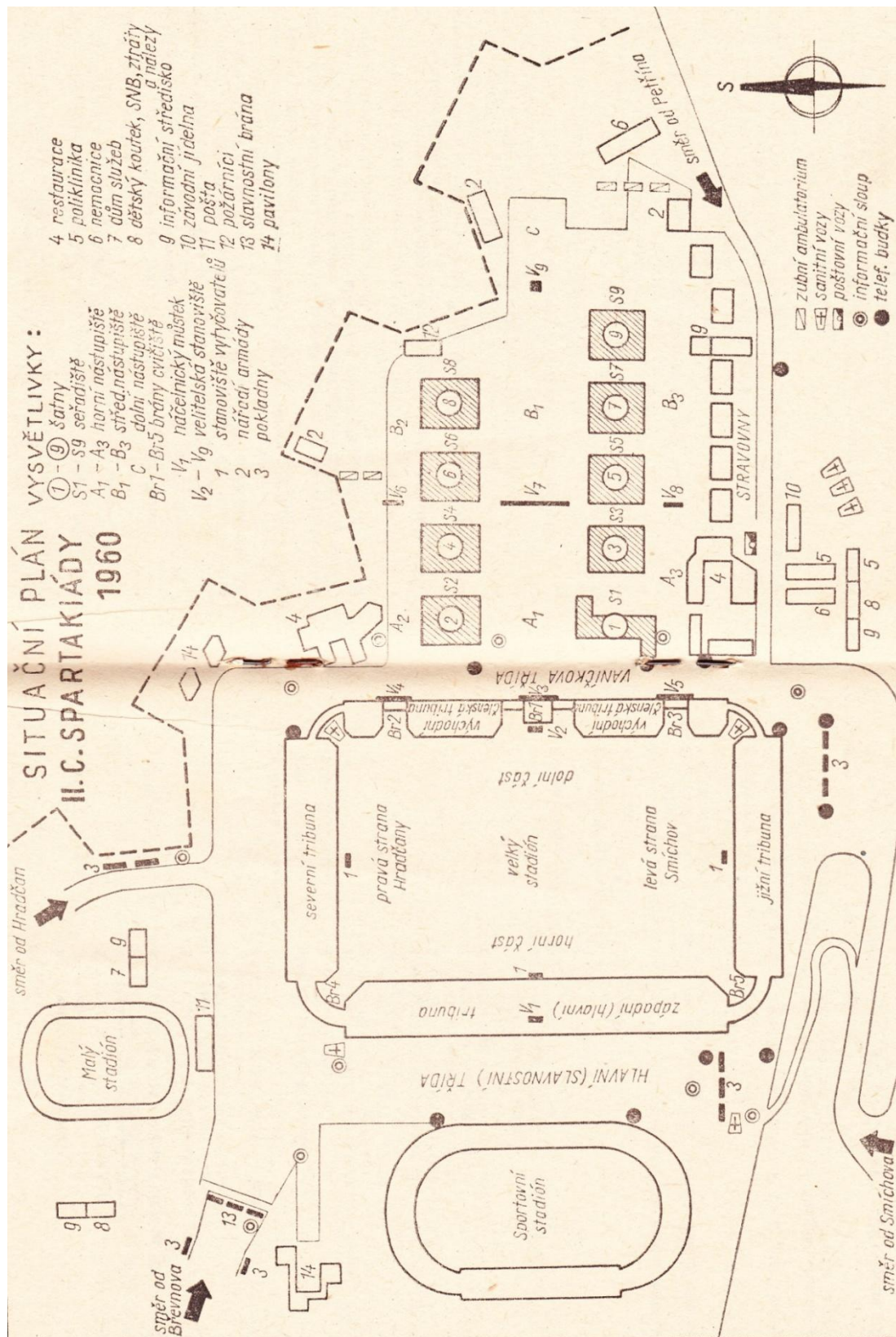
Příloha 11: Obr. 18: Spartakiáda 1985, muži. Demetrovič, E. (eds.), (1985): *Československá spartakiáda 1985*. Praha: Olympia, s. 166.

Obr. 19: Spartakiáda 1985, muži. Demetrovič, E. (eds.), (1985): *Československá spartakiáda 1985*. Praha: Olympia, s. 167.

Příloha 12: Spartakiáda 1985, skladba Československé lidové armády - letky. 55 let od prvního masového vystoupení na Strahově – raz, dva... Takhle se cvičilo na Spartakiádě! [online], [citováno 19. 4. 2013]. Dostupné na internetu: <http://www.ahaonline.cz/clanek/musite-vedet/46711/55-let-od-prvniho-masoveho-vystoupeni-na-strahove-raz-dva-takhle-se-cvicilo-na-spartakiade.html>.

Příloha 13: Spartakiáda 1985, skladba Československé lidové armády - pyramidy. Demetrovič, E. (eds.), (1985): *Československá spartakiáda 1985*. Praha: Olympia, s. 176.

Příloha 1:

Situační plán II. celostátní spartakiády 1960.

Příloha 2:

Obr. 1: Pohled na dřevěné šatny.

Obr. 2: Spartakiádní průvod Prahou, rok 1955.

Příloha 3:

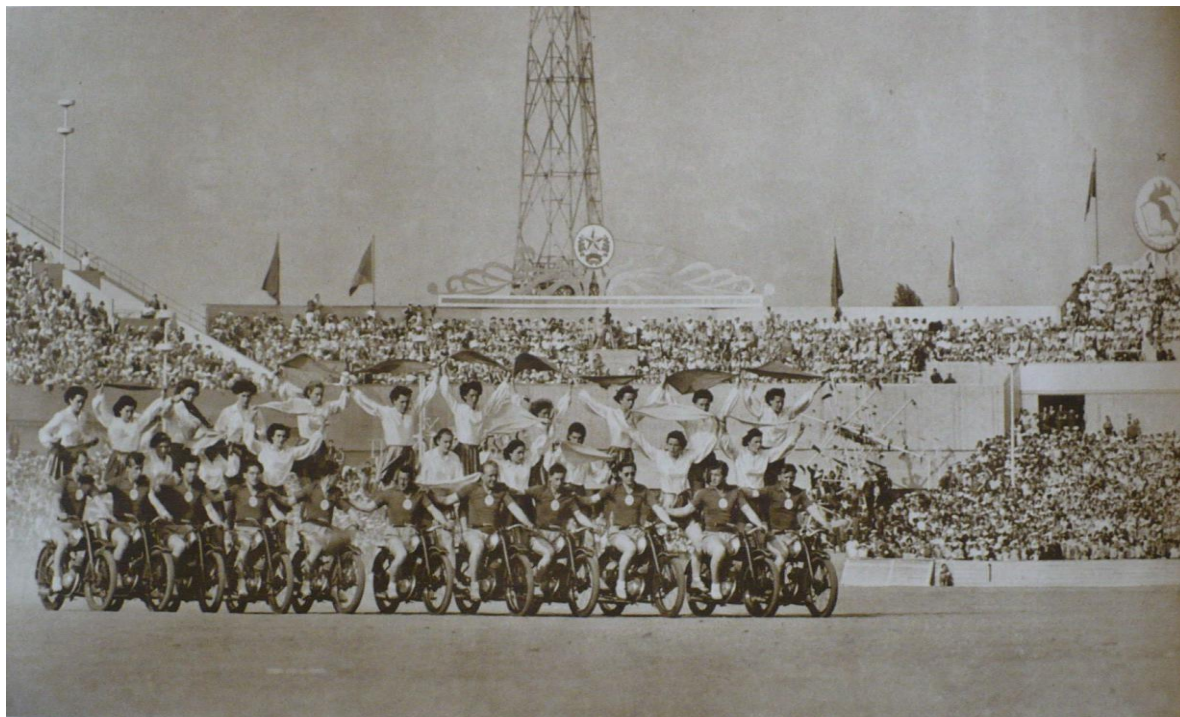
Obr. 1: Spartakiádní průvod, rok 1985.

Obr. 2: Spartakiádní průvod, rok 1985.

Příloha 4:

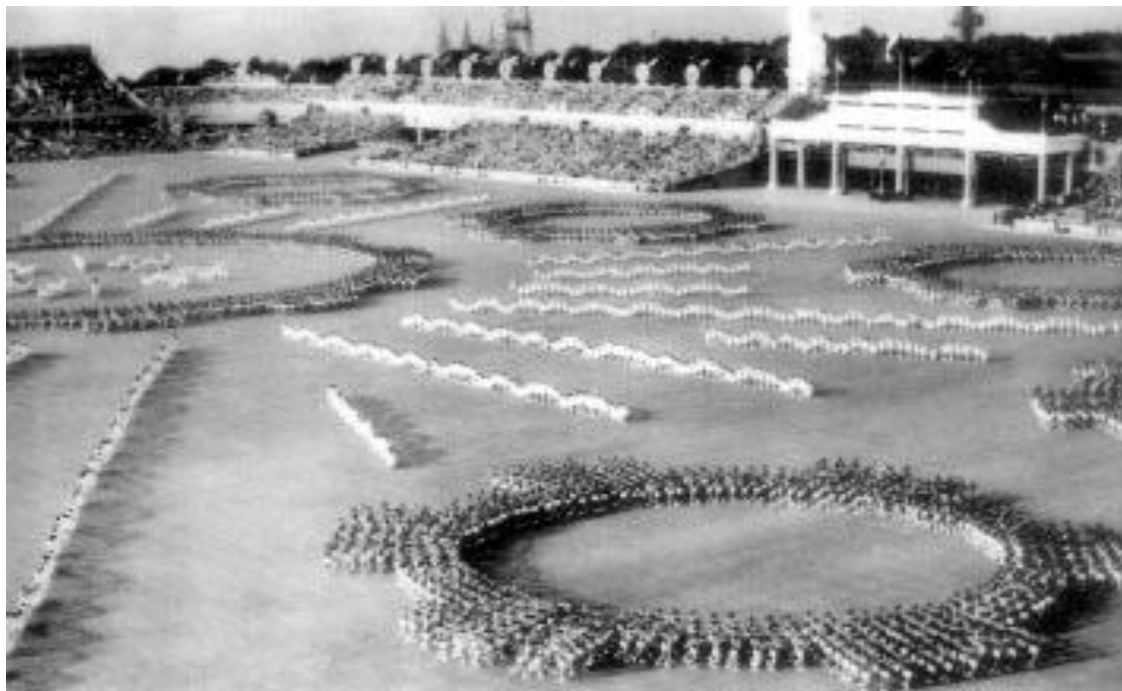
Obr. 1: Spartakiáda 1955, motoristé - svazarmovci během dne Svazarmu.

Obr. 2: Spartakiáda 1955, svazarmovští výsadkáři.

Příloha 5:

Obr. 1: Závěr skladby „Nová směna nastupuje“ pracovních záloh na I. celostátní spartakiádě 1955. Cvičenci s tyčemi, vytvářejí na ploše deset menších ozubených kol s jedním velkým kolem uprostřed. Obraz doplňují dorostenky v bílých sukničkách a halenkách se žlutými šátky, které pomocí vyrovnaných řad a střídavého sedu a stoje představují zviněné lány obilí.

Obr. 2: Spartakiáda 1955, celkový pohled na společný nástup mládeže.

Příloha 6:

Obr. 1: Spartakiáda 1955, vystoupení pracovních záloh.

Obr. 2: Spartakiáda 1980, ženy.

Příloha 7:

Obr. 1: Spartakiáda 1985, mladší žákyně.

Obr. 2: Spartakiáda 1985, mladší žákyně.

Příloha 8:

Obr. 1: Spartakiáda 1985, skladba Poupata.

Obr. 2: Spartakiáda 1985, cvičenky učňovské mládeže.

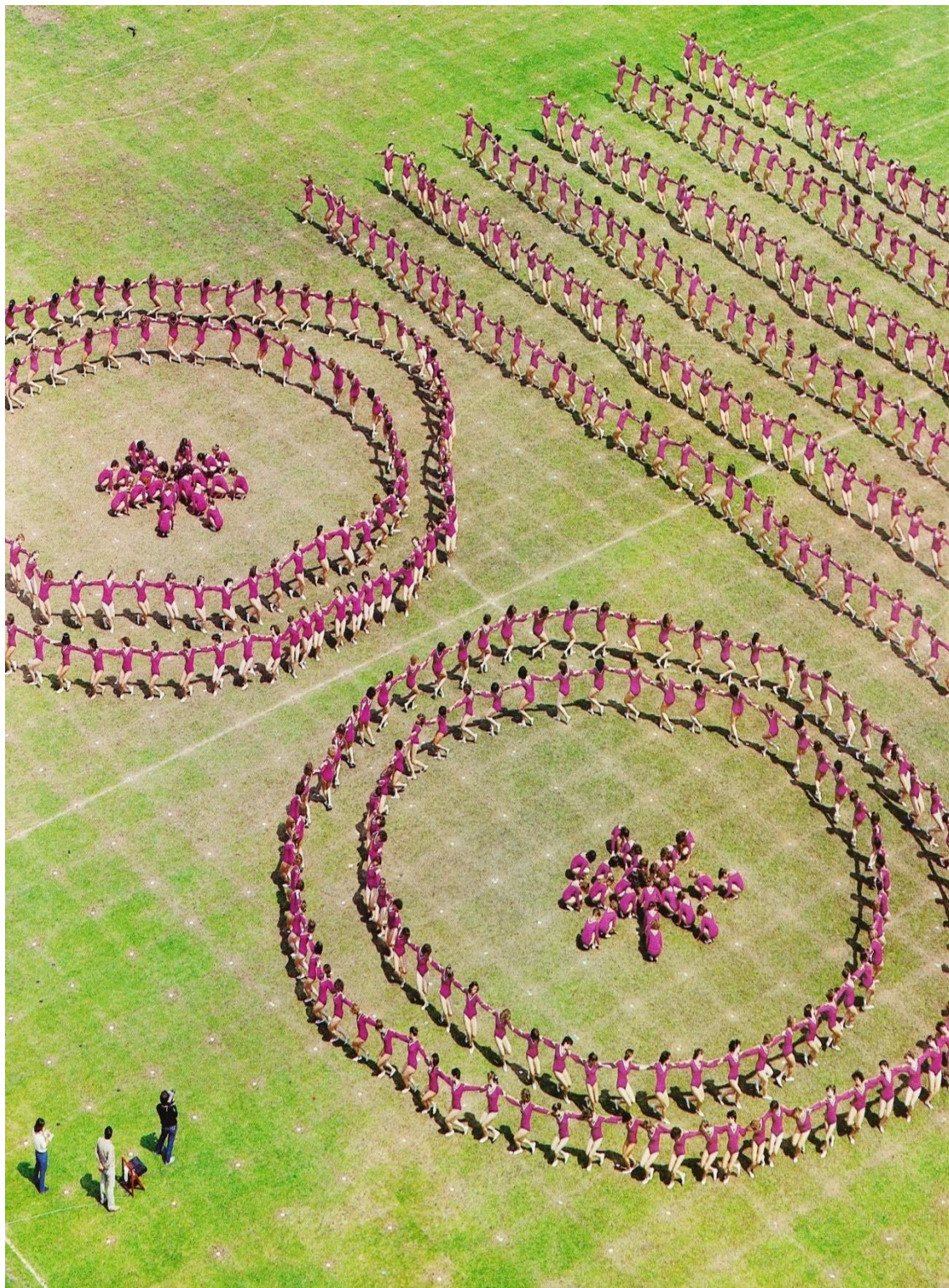
Příloha 9:

Spartakiáda 1985, skladba učňovské mládeže.

Příloha 10:

Spartakiáda 1985, nacvičování dorostenek ze Slovenska.

Příloha 11:

Obr. 1: Spartakiáda 1985, muži.

Obr. 2: Spartakiáda 1985, muži.

Příloha 12:

Spartakiáda 1985, skladba Československé lidové armády - letky.

Příloha 13:

Spartakiáda 1985, skladba Československé lidové armády - pyramidy.